

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

Д-р пед. наук, проф. _____ **Руслан СОПІВНИК**

«10» жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ **ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ** **СТУДЕНТУ**

Стриженку Євгену Сергійовичу

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма: «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Формування у здобувачів освіти моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин».

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 14.04.2023 р. № 278 «З».

Термін подання завершеної роботи на кафедру «10» листопада 2024 року.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти XXI ст., Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття); Стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2031 роки; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Формування моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин як психолого-педагогічна проблема.

2. Організаційно-методичні засади формування в здобувачів освіти моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин.

3. Методика формування моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин у здобувачів освіти.

Дата видачі завдання: 10. 10. 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____ **Євген СТРИЖЕНОК**
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерську роботу другого (магістерського) рівня вищої освіти на тему «Формування у здобувачів освіти моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин» виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Магістерська робота вміщує: вступ, три розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Список використаних джерел налічує 94 позиції. У роботі наявні 2 таблиці, 2 додатки. Зміст роботи викладено на 103 сторінках.

У науковій роботі досліджується формування моральної та естетичної культури у здобувачів освіти. Акцентується увага на актуальності цієї теми в умовах сучасного суспільства, де моральні та естетичні цінності є основою для розвитку гармонійної особистості та соціальної відповідальності.

Розділ перший присвячено теоретичним аспектам дослідження моральної та естетичної культури. Розкривається сутність понять «моральна культура» та «естетична культура», їх взаємозв'язок та роль у житті людини. Аналізується моральна та естетична культура здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості, підкреслюючи важливість інтеграції цих компонентів у освітній процес. Досліджуються передумови формування моральної та естетичної культури, її компоненти, критерії та рівні сформованості.

Розділ другий зосереджується на особливостях формування моральної та естетичної культури у здобувачів освіти. Здійснено аналіз стану формування цих культур у практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Розглядається, зокрема, досвід формування моральної та естетичної культури через психолого-педагогічні відносини, що підкреслює важливість міжособистісної взаємодії. Представлено результати емпіричного дослідження щодо сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти.

Розділ третій присвячений методиці формування моральної та естетичної культури у здобувачів освіти. Обговорюється реалізація спецкурсу як ефективного засобу формування цих культур, що включає різноманітні педагогічні технології й методи.

Робота підкреслює важливість моральної та естетичної культури для всебічного розвитку особистості, формування її соціальної відповідальності та готовності до активної участі в житті суспільства.

Під час вивчення проблеми формування у здобувачів освіти моральної та естетичної культури було досягнуто виконання поставлених завдань:

Здійснено аналіз теоретичних підходів до визначення поняття моральної та естетичної культури як складових особистісного розвитку. Визначено сутність поняття «моральна та естетична культура» як інтегрована система цінностей, норм і правил поведінки, яка формує в особистості здатність до етичної рефлексії, прийняття відповідальних рішень та їхньої реалізації, а також розвиток художнього сприйняття, емоційної чутливості і творчого мислення, сприяє формуванню якостей, таких як відповідальність, справедливість, повага до інших і здатність до співчуття, що є необхідними для гармонійного співіснування в суспільстві. Основними компонентами моральної та естетичної культури здобувачів освіти визначено: етично-духовний, естетично-творчий, світоглядно-соціальний та діяльнісний. Дібрано до кожного компонента його критерії та визначено рівні сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти: низький, середній та високий.

Досліджено роль психолого-педагогічних відносин у формуванні моральних і естетичних якостей особистості складна як системи взаємодії між педагогами, здобувачами освіти та іншими учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на психологічних і педагогічних принципах.

Охарактеризовано стан формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в освітній практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Підтверджено, що університет не лише забезпечує високий рівень професійної підготовки, але й активно сприяє

розвитку культурних, естетичних та моральних цінностей, що є основою для створення відповідального і активного громадянина.

Здійснено аналіз стану сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Проведено опитування серед здобувачів вищої освіти за студенти магістратури другого курсу, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, у кількості 26 осіб.

Результати анкетування вказують на загалом позитивну тенденцію у здатності респондентів співпереживати іншим, різноманіттю поглядів на важливість дотримання моральних принципів у повсякденному житті. Засвідчена багатоманітність поглядів на роль естетичних цінностей у формуванні особистості, розмаїтість думок щодо впливу мистецтва на моральні цінності. Більшість респондентів усвідомлюють важливість соціальної справедливості, виявляють відмінні інтереси у творчих сферах. Чимала кількість респондентів розуміє важливість вивчення культурної спадщини, учасники акцентують увагу на моральних цінностях, відповідальності та інноваціях у своїй діяльності. Однак є частка осіб із середнім та низьким рівнем співпереживання, багато хто вважає, що етичні стандарти можуть варіюватися залежно від конкретних обставин, вважають естетичні цінності менш значущими порівняно з практичними проблемами, менша частина респондентів активно займається підтримкою соціальної справедливості, що й визначило потребу створення та впровадження спецкурсу «Моральна та естетична культура здобувачів освіти».

Запропоновано методика формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти, що передбачає спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти», який має на меті сформувати в студентів систему знань про сутність і зміст, функції і особливості формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти

Ключові слова: моральна та естетична культура, загальна культура, культура, особистість, формування, здобувачі освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	11
1.1. Сутність поняття «моральна та естетична культура»	11
1.2. Моральна та естетична культура здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості	21
1.3. Передумови формування моральної та естетичної культури, її компоненти, критерії та рівні сформованості	29
Висновки до розділу першого	40
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ MORАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	42
2.1. Аналіз стану формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в освітній практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України	42
2.2. Досвід формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами психолого-педагогічних відносин	49
2.3. Емпіричне дослідження щодо сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти.....	58
Висновки до розділу другого	65
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ MORАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	67
3.1. Формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами спецкурсу	67
Висновки до розділу третього	86
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Сучасна система освіти спрямована не лише на передачу знань і розвиток інтелектуальних здібностей студентів, але й на формування їхньої особистості, яка має відповідати етичним і естетичним нормам суспільства. У процесі глобалізації та динамічних соціокультурних змін важливість моральної та естетичної культури стає дедалі більш актуальною. Моральність забезпечує базові принципи співіснування людей, дозволяє встановлювати гармонійні соціальні взаємини, тоді як естетична культура розвиває здатність до сприйняття і творення прекрасного, виховує почуття гармонії, смаку та духовної глибини. В освітньому процесі обидва ці аспекти є невід'ємними компонентами особистісного зростання та самореалізації здобувачів освіти.

Однією із центральних проблем сучасної педагогіки є пошук ефективних підходів до виховання моральної та естетичної культури у студентів. Формування цих якостей не обмежується лише академічними знаннями, але значною мірою залежить від змісту та якості психолого-педагогічних відносин. Взаємовідносини між викладачами та здобувачами освіти, їхній психологічний клімат, рівень довіри та взаємоповаги є важливими факторами, що впливають на становлення особистості. Психолого-педагогічні відносини, побудовані на засадах гуманізму, емпатії та особистісно орієнтованого підходу, сприяють не лише передачі знань, але й формуванню внутрішнього світу студента.

У цьому контексті постає необхідність теоретичного й практичного осмислення механізмів формування моральної та естетичної культури через педагогічну взаємодію. Важливо зрозуміти, яким чином психолого-педагогічні відносини можуть сприяти вихованню моральних цінностей, етичних норм і естетичних ідеалів у здобувачів освіти. Як створити педагогічне середовище, яке б сприяло розвитку моральної свідомості та естетичного смаку? Які підходи та методи можуть бути найбільш ефективними для цього?

Виховання моральної свідомості, моральної культури в молоді, яка завжди була основою для створення благополучного і щасливого життя, нині стає критично важливим питанням для української освіти. Це особливо актуально в умовах російсько-української війни, коли патріотично налаштовані молоді люди стають на захист наших національних прав і свобод, відстоюючи право на існування в незалежній державі та працюючи над її розвитком згідно з демократичними принципами.

Тож актуальність дослідження зумовлена тим, що формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти є не тільки педагогічним, а й суспільним викликом. У сучасному світі, де відбуваються глибокі зміни в соціальній і культурній сферах, особистість все частіше стикається з моральними дилемами, утратою естетичних цінностей і знеособленням культури. Тому важливою є роль освіти у створенні основ для стійкого розвитку морально відповідальних і естетично свідомих громадян.

Проблема формування моральної та естетичної культури особистості, особливо молоді, привертає увагу багатьох дослідників у різних галузях науки. Аналіз праць таких філософів, педагогів і психологів, як І. Бех, В. Бех, І. Зязюн, Г. Васянович, Г. Ващенко, А. Донцов, В. Кремень, О. Отич, С. Савченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський тощо, дозволяє зрозуміти механізми формування самосвідомості особистості, моральних якостей, а також сенс життя і прагнення людини до абсолютних цінностей – Добра, Краси та Істини.

Психолого-педагогічні дослідження, зосереджені на розвитку особистості студентів у системі вищої освіти, здійснили у своїх наукових працях такі автори, як А. Войтович, С. Гончаренко, Т. Кравченко, Н. Мачинська, М. Олійник, Л. Петренко, О. Рудницька, І. Сіданіч, Є. Чернишова тощо.

Окремої уваги заслуговують роботи закордонних науковців, які заклали основи моральної та естетичної культури особистості: Т. Adorno, Z. Bauman, J. Dewey, A. Giddens, I. Kant, L. Kohlberg, M. Merleau-Ponty, M. Nussbaum, J. Rawls, F. Schiller та інших.

Це спонукало нас обрати темою нашого дослідження: «Формування у здобувачів освіти моральної та естетичної культури засобами психолого-педагогічних відносин».

Об'єкт дослідження: моральна та естетична культура здобувачів освіти.

Предмет дослідження: методика формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами психолого-педагогічних відносин.

Мета дослідження: розкрити сутність моральної та естетичної культури здобувачів освіти та розробити методику її формування.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз теоретичних підходів до визначення поняття моральної та естетичної культури як складових особистісного розвитку.

2. Дослідити роль психолого-педагогічних відносин у формуванні моральних і естетичних якостей особистості.

3. Охарактеризувати стан формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в освітній практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України.

4. Здійснити аналіз стану сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти

5. Запропонувати методику формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами психолого-педагогічних відносин.

Для виконання мети й завдань дослідження застосовувалися такі методи: теоретичні (аналіз та узагальнення наукових даних із проблем формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти), емпіричні (опитування, анкетування, спостереження, бесіди з метою дослідження сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду викладачів, а також аналіз документації та результатів педагогічної діяльності, спрямовані на вдосконалення методів формування моральної культури здобувачів освіти), методи математичної обробки даних.

Експериментальна база дослідження. У дослідженні взяли участь студенти магістратури другого курсу, які навчаються за освітньо-професійною

програмою «Педагогіка вищої школи» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, у кількості 26 осіб.

Наукова новизна.

1. Більш детально відповідно до мети дослідження розкрито сутність поняття «моральна та естетична культура здобувачів освіти».

2. Виокремлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування моральної культури студентів.

Практичне значення отриманих результатів. Запропоновано методика формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами психолого-педагогічних відносин.

Положення, що виносяться на захист те, що на формування засобами психолого-педагогічних відносин позитивно впливатиме запропонований спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти».

Апробація результатів роботи Результати дослідження обговорювались під час виступу на студентській конференції, присвяченій попередньому захисту магістерських робіт (24 листопада 20202 р.).

Магістерська робота вміщує: вступ, три розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Список використаної літератури налічує 94 джерела. У роботі наявна 2 таблиці, 1 додатки. Зміст роботи викладено на 103 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1.1. Сутність поняття «моральна та естетична культура»

Поняття «моральна та естетична культура» є ключовими елементами духовного світу людини та її суспільної взаємодії. Ці дві категорії визначають не лише здатність індивіда до саморефлексії й оцінки власної поведінки з точки зору моральних та естетичних норм, але й сприяють створенню гармонійного середовища для розвитку особистості. Обидві складові є тісно пов'язаними між собою: моральність формує внутрішні критерії етичної поведінки, а естетична культура допомагає людині сприймати світ через призму краси та гармонії. У сучасній філософії, психології та педагогіці поняття моральної та естетичної культури отримують особливу увагу, оскільки вони є важливими факторами у формуванні гармонійної, відповідальної та культурної особистості.

«Прекрасне пробуджує добре, – зазначав К. Ушинський. – Збудить у людини щирий інтерес до всього корисного, високого й морального – і ви можете бути переконаними, що вона на все життя збереже людську гідність» [67]. Наведена цитата якнайкраще підтверджує важливість та взаємозумовленість моральної та естетичної культури, особливо в контексті формування особистості.

Проаналізуємо понятійно-термінологічний апарат нашої роботи. Розпочнемо аналіз із терміна «культура».

Так, на думку С. Гончаренка, культура – це «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності... Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [10, с. 374]

Науковець Д. Гринчишин розглядає культуру у трьох основних значеннях: «1. Все, що створено людським суспільством і існує завдяки

фізичній та розумовій праці людей, на відміну від явищ природи. 2. Сукупність досягнень суспільства в науці, мистецтві, в організації державного і суспільного життя у кожен історичну епоху. 3. Ступінь досконалості, досягнутий в опануванні тієї чи іншої галузі знання або діяльності»[63, с. 126].

Великий тлумачний словник сучасної української мови Т. Бусел так пояснює цей термін: «1. Сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Рівень розвитку суспільства у певну епоху. Те, що створюється для задоволення духовних потреб людини. 2. Освіченість, вихованість. 3. Рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності» [16, с. 596].

Проаналізувавши наведені вище терміни, визначимо таке пояснення терміна «культура» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії, що відображає рівень розвитку суспільства та людини. Вона включає досягнення в науці, мистецтві та організації суспільного життя, а також характеризує освіченість і вихованість людей, рівень оволодіння знаннями і практичною діяльністю.

Як відомо, життя кожної особи так чи інакше пов'язане з певною спільнотою. У наші ранні роки це наша родина, громада, заклад освіти, а також наша країна, яка має свої переконання, цінності та традиції. Усе це, безумовно, впливає на формування та орієнтацію нашої культури. Поступово, коли ми дорослішаємо, починаємо працювати, подорожувати або вивчати нову мову, на нас накладаються нові шари культурної свідомості. Колективний підхід до культури (суспільна культура) акцентує увагу на концепції членства та спільноти. Тому ми розглядаємо, як люди ідентифікують себе з різними групами в суспільстві, а також як ці групи взаємодіють та співвідносяться між собою.

Групи та культури мають численні відмінності, що проявляються в різних характеристиках. По-перше, це може бути географічне розташування, яке впливає на звичаї та традиції. По-друге, політичні погляди та релігійні вірування також формують культуру, оскільки вони визначають цінності й

норми поведінки. Іншими значущими аспектами є побутові елементи, такі як стиль одягу і гастрономічні вподобання.

Культури можна класифікувати за віком, професійними напрямками (наприклад, педагогічна культура), спортивними захопленнями (культура тенісу, бадмінтону, настільного тенісу) та технологічними інноваціями (цифрова культура, пов'язана з інтернетом) та багатьма іншими факторами.

Отже, можна стверджувати, що кожна спільнота в своїй основі об'єднує людей і формує групи. Це особливо вірно для тих осіб, які поділяють одну професію. Спільні інтереси, а також схожі види діяльності, пов'язані з професійною діяльністю, значно впливають на їхній спосіб життя. Відчуття власного мікросвіту та самоусвідомлення в ньому сприяє формуванню спільних рис у свідомості соціально-професійної групи.

У стабільних професійних колективах виникає явище, відоме як «корпоративний дух». Це поняття охоплює сукупність поглядів, цінностей і переконань, які поділяють усі члени групи, створюючи таким чином єдину культурну ідентичність.

Поняття «моральна та естетична культура» є складним і багатограним феноменом, який охоплює різні аспекти розвитку людини. Ці дві категорії взаємопов'язані та доповнюють одна одну в процесі формування особистості. Моральна та естетична культура не лише регулюють поведінку людини, але й створюють умови для її гармонійного співіснування з іншими людьми та суспільством загалом. Щоб розкрити суть цього поняття, слід звернути увагу на дослідження науковців цього феномена, його складових, функцій та значення в житті особистості й суспільства.

Звернемося до терміна «мораль» та проаналізуємо його значення.

У «Філософському енциклопедичному словнику» поняття «мораль» (від лат. *mores* – звичаї) визначається як «одна з форм суспільної свідомості, соціальний інститут, який виконує функцію регулювання поведінки людей у всіх без винятку галузях суспільного життя» [69, с. 541].

В. Лозовой та ін. тлумачать так: «Мораль – одна із форм духовного життя, один із найдавніших універсальних засобів соціальної регуляції. Вона має загальнолюдський сенс і конкретно-історичний зміст. Моральний вимір дає нам уявлення про міру людяності суспільства і особистості» [28, с. 3].

Д. Гринчишин по-іншому пояснює це поняття: «Мораль. Зведення норм і принципів поведінки у суспільстві; поведінка з точки зору правил етики» [63, с. 145].

Похідний прикметник «моральний» Т. Бусел уточнює так: «1. Стосується до моралі. Який містить мораль. 2. Який відповідає вимогам моралі. 3. Пов'язаний з духовним життям людини» [16, с. 690].

З погляду діяльнісного підходу мораль можна розглядати в кількох аспектах. По-перше, це оцінно-імперативний метод пізнання реальності, який регулює людську поведінку в рамках категорій «добро» і «зло», а також слугує способом духовного самоусвідомлення. По-друге, мораль є специфічним духовно-практичним засобом взаємодії соціальних суб'єктів, результатом їх міжособистісних відносин. По-третє, це характеристика поведінки індивіда, оцінювана з точки зору його добродійності та безкорисливості на користь утвердження добра.

Отже, мораль, як специфічний аспект людського існування, надає сенс співжиттю людей. Вона не виключає різні вміння, навички і форми діяльності, адже її сутність полягає в єдності свободи волі з універсальністю (об'єктивністю, загальноприйнятністю та необхідністю). Основне правило моралі можна звести до золотого принципу: «(не) роби іншим те, чого ти (не) хотів би, щоб робили тобі».

Таким чином, мораль є складним соціальним феноменом, специфічною формою суспільної свідомості, що відображає суспільні відносини та регулює поведінку людей. Це практико-оцінний, активний спосіб ставлення до дійсності, що керує поведінкою людей у контексті протистояння добра і зла.

Поняття «естетика» колективом науковців на чолі з М. Колесніковим пояснюється таким чином: «Естетика – це філософська наука... про естетичне в

дійсності, про сутність і закони естетичної свідомості, пізнання і естетичну діяльність людини, наука про загальні закони розвитку мистецтва» [26, с. 8]. Розглядаючи естетику в системі наук, дослідники стверджують, що «естетику можна розглядати як цілісну систему наукового знання, яка містить три основні розділи: про природу естетичного об'єкта та види естетичної цінності (продукти, виробництва, явища природи, суспільства і мистецтва); про природу естетичної свідомості та її форми (естетичне почуття, ідеали, смаки, теорії та ін.); про природу естетичної діяльності та її види (художнє конструювання, або дизайн, художня творчість, естетичне виховання та ін.)» [26, с. 9]. На нашу думку, до третього розділу потрібно було б додати ще й естетичну культуру як унікальний та особистісний вид людської діяльності.

Д. Гринчишин конкретизує цей термін у двох значеннях: «1. Наука про мистецтво як особливий вид суспільної ідеології. 2. Система поглядів на мистецтво чи якийсь його рід, що її дотримується хто-небудь» [63, с. 72].

Деталізовано пояснює поняття «естетика» Т. Бусел: «1. Наука про мистецтво, про форми прекрасного в художній творчості, у природі та суспільстві. Система поглядів на мистецтво, якої дотримується хто-небудь. 2. Краса, художність чого-небудь» [16, с. 356].

Термін «естетичний» Т. Бусел трактує так: «1. Прикм. до естетика. 2. Пов'язаний зі створенням, відтворенням і сприйняттям прекрасного в мистецтві та житті. Викликаний прекрасним у житті чи мистецтві» [16, с. 356].

Важливим для роботи є пояснення терміна «морально-естетичний», а саме: «Що стосується моральної свідомості людини та її сприйняття прекрасного» [16, с. 690].

Аналіз наукових праць вітчизняних дослідників підтвердив їхню значну наявність та широту питань, які вони розглядали.

Так, дисертаційне дослідження Л. Бурдейної присвячене формуванню моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю [9], К. Латишевської – формуванню моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-

комунікаційних технологій [36], Р. Павелківа – розвитку моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці [44], І. Ратинської – вихованню моральної відповідальності здобувачів вищої освіти у позааудиторній діяльності [51].

Питанням формування естетичної культури присвятили дисертаційні дослідження М. Бабков на тему формування естетичної культури у студентів юридичних вищих навчальних закладів [3], В. Папушина проаналізувала теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури [45], І. Сідорова – формування естетичної культури студентів педагогічних університетів у позааудиторній художній діяльності [58]. В. Томашевський – теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти [65].

Так, Р. Павелків зазначає: «Моральна сфера – складний конструкт людської психіки і поведінки, в основі якого лежить унікальне утворення, що отримало назву моральної свідомості» [44, с. 3].

Моральна культура є частиною духовної культури, що відображає систему цінностей, норм і правил поведінки, якими керується людина в повсякденному житті. Це сукупність моральних знань, умінь та навичок, які визначають здатність індивіда до етичної рефлексії, прийняття моральних рішень та їхнього втілення у життя. Моральна культура сприяє формуванню у людини таких якостей, як відповідальність, справедливість, повага до інших, здатність до співчуття та емпатії.

Моральна культура є центральним аспектом формування особистості, який передбачає засвоєння індивідом певних етичних норм, принципів і цінностей, що визначають його поведінку. Як зазначає французький соціолог і філософ Е. Durkheim, моральність виступає основою соціального порядку та суспільного розвитку. Він підкреслює, що моральна культура є не просто сукупністю правил, але внутрішнім регулятором поведінки, який формується через соціалізацію та виховання [81].

Важливим аспектом моральної культури є її вплив на соціальні взаємовідносини. Вона сприяє регулюванню соціальної поведінки, запобігає конфліктам та сприяє створенню гармонійних відносин у суспільстві. Моральні принципи, такі як доброта, чесність, справедливість, стають основою для побудови довіри та взаємоповаги між людьми. Як зазначає І. Бех, «моральність є основою життєдіяльності кожної людини, оскільки саме вона формує суспільні норми та моральні засади, на яких ґрунтується розвиток соціуму» [15].

Моральна культура проявляється в здатності людини діяти відповідно до моральних норм, приймати етичні рішення та нести відповідальність за свої вчинки. Як відзначає українська дослідниця О. Шапран, моральна культура формується на основі історичних, релігійних та культурних традицій суспільства, які передаються через систему виховання та освіти [73]. У контексті освітнього процесу моральна культура сприяє розвитку у студентів таких важливих рис, як повага до інших, справедливість, відповідальність, здатність до співчуття та розуміння.

Американський педагог L. Kohlberg, який вивчав розвиток моральної свідомості, наголошує на тому, що моральна культура індивіда розвивається поетапно, через процес моральної дилеми, коли людина змушена приймати етичні рішення у складних життєвих ситуаціях. L. Kohlberg вважає, що моральне мислення розвивається через виховання критичного мислення та рефлексії [85].

У рамках освітнього процесу моральна культура є одним із основних аспектів виховання. Вона спрямована на розвиток моральної свідомості студентів, їхнього вміння діяти відповідно до моральних принципів та норм. Як зазначає О. Кузнецова, «моральне виховання у закладах освіти повинно забезпечувати розвиток у здобувачів освіти моральної відповідальності за свої дії, усвідомлення власного місця у суспільстві та своєї ролі у його розвитку» [35, с. 17].

Естетична культура пов'язана з розвитком здатності людини до сприйняття, оцінки та творення прекрасного. Вона відображає не лише художній смак і здатність до естетичної оцінки мистецьких творів, але й вміння бачити та створювати гармонію у повсякденному житті. Естетична культура проявляється у відчутті краси в природі, мистецтві, архітектурі, а також у міжособистісних стосунках. Вона сприяє розвитку духовності, творчого мислення та емоційної чутливості.

Як зазначає німецький філософ І. Кант, естетична культура є важливою складовою людської духовності, оскільки вона дозволяє людині досягати гармонії між розумом і почуттями. Естетична культура визначає здатність людини до сприйняття, оцінки та створення прекрасного в різних сферах життя, включаючи мистецтво, природу та міжособистісні відносини. І. Кант підкреслює, що естетичне сприйняття базується не лише на індивідуальних смаках, але й на здатності до критичного осмислення прекрасного, що є невід'ємним компонентом розвитку духовного світу людини [84].

В українській науковій думці естетична культура розглядається як важливий чинник розвитку творчого потенціалу та самовираження особистості. Як наголошує Г. Сотська, естетична культура полягає не лише у сприйнятті мистецьких творів, але й у здатності творити прекрасне у повсякденному житті, що включає естетизацію побуту, праці та соціальних відносин [61].

Естетична культура має важливе значення для гармонійного розвитку особистості, оскільки сприяє формуванню естетичних ідеалів, почуттів гармонії та краси. Вона допомагає людині не лише сприймати прекрасне, але й творити його в своїй діяльності. Як стверджує О. Отич, «естетична культура є важливим аспектом духовного розвитку людини, оскільки саме вона формує здатність до творення нового, прекрасного у світі» [43, с. 78].

Естетична культура також виконує важливу виховну функцію в освітньому процесі. Вона спрямована на розвиток у студентів почуття прекрасного, здатності оцінювати й творити мистецькі твори, формування художнього смаку.

В естетичній культурі важливу роль відіграє мистецьке виховання, яке сприяє формуванню в людини естетичного смаку, здатності оцінювати та створювати твори мистецтва. Естетична культура також виконує важливу соціальну функцію, оскільки вона формує у людей почуття гармонії, краси та здатності до емоційної рефлексії. Як підкреслює американський теоретик J. Dewey, естетична культура впливає на розвиток суспільства через мистецтво, яке стимулює соціальну уяву та духовне зростання [80].

Важливу роль у цьому процесі відіграють викладачі, які через естетичне виховання допомагають студентам пізнавати світ через призму мистецтва та гармонії. А. Рудницька зазначає, що «естетичне виховання у системі освіти має на меті формування у студентів естетичних ідеалів та цінностей, здатності до емоційного реагування на мистецтво та життя» [54, с. 11].

З погляду інтегративного та синергетичного підходів уважаємо, що моральна та естетична культура тісно пов'язані між собою, оскільки обидві ці складові впливають на духовний розвиток особистості в геометричній прогресії, формують духовний світ людини та визначають її поведінку.

Необхідність збереження єдності моральної та естетичної культури доводив В. Сухомлинський, який зазначав, що «без емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток особистості. Подив перед прекрасним розковує навіть пасивних. В емоційному забарвленні думки – джерело бажання вчитися» [62, с. 73]. Видатний педагог-гуманіст говорив: «Здається, прямий шлях: знання учителя – знання учня. Ні – краще так: «Знання учителя – почуття учителя – почуття учня – знання учня» – так буде коротшим шлях» [62, с. 106].

Естетичне сприйняття часто залежить від моральних уявлень індивіда, оскільки моральні принципи можуть бути відображені у творах мистецтва або естетичних ідеалах. Наприклад, багато класичних творів літератури, музики та живопису відображають моральні дилеми або прагнення до моральної досконалості. Наприклад, у мистецтві естетичні ідеали часто базуються на моральних принципах: справедливість, доброта, свобода і гідність є важливими

темами в літературі, живопису, музиці. Естетична культура дозволяє не тільки відображати ці принципи, але й робити їх доступними для широкого кола людей через мистецькі форми. Таким чином, моральна культура створює основу для естетичного сприйняття, допомагаючи людині не лише насолоджуватися красою, але й усвідомлювати її етичне значення.

Зі свого боку естетична культура сприяє розвитку моральної свідомості, оскільки через мистецтво людина може занурюватися у складні моральні питання, переосмислювати свої погляди та цінності. Як зазначає український вчений В. Кремень, саме через мистецтво та естетичне виховання відбувається глибоке етичне становлення особистості, яке базується на співпереживанні та усвідомленні моральної краси [34].

Моральність та естетичне почуття гармонійно доповнюють одне одного: моральні цінності забезпечують основу для взаємодії з іншими людьми та соціумом, тоді як естетичне почуття формує внутрішню гармонію та здатність до самовираження через творчу діяльність.

Тож попередньо здійснений аналіз дає можливість нам сформулювати власне визначення. *Моральна та естетична культура здобувачів освіти* – це інтегрована система цінностей, норм і правил поведінки, яка формує в особистості здатність до етичної рефлексії, прийняття відповідальних рішень та їхньої реалізації, а також розвиток художнього сприйняття, емоційної чутливості і творчого мислення, сприяє формуванню якостей, таких як відповідальність, справедливість, повага до інших і здатність до співчуття, що є необхідними для гармонійного співіснування в суспільстві.

Таким чином, моральна та естетична культура є важливими складовими формування особистості, які тісно взаємопов'язані між собою. Моральна культура сприяє розвитку етичних норм і принципів поведінки, тоді як естетична культура формує здатність до сприйняття й творення прекрасного. Разом вони забезпечують гармонійний розвиток особистості, сприяючи її духовному та соціальному зростанню. У системі освіти ці дві складові

відіграють важливу роль у вихованні здобувачів освіти як свідомих і духовно розвинених громадян.

1.2. Моральна та естетична культура здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості

У сучасному світі освіта відіграє важливу роль у формуванні гармонійної та всебічно розвиненої особистості. Важливим аспектом цього процесу є розвиток моральної та естетичної культури, які є невід'ємною частиною загальної культури особистості. Моральні й естетичні аспекти освіти мають на меті не лише передати здобувачам знання та навички, а й виховати у них високі етичні принципи, здатність до саморефлексії та здатність розрізняти прекрасне. У цьому контексті моральна та естетична культура є центральними компонентами загальної культури особистості, визначаючи її здатність до соціальної взаємодії, творення і оцінки власних та чужих дій, з огляду на етичні та естетичні критерії.

Формування особистості здобувачів освіти – це багатогранний процес, що охоплює розвиток не лише інтелектуальних, а й моральних, естетичних та соціальних компонентів. У цьому контексті моральна та естетична культура відіграють важливу роль, адже вони впливають на здатність особистості гармонійно взаємодіяти із суспільством і навколишнім світом. Закордонні та українські дослідники наголошують, що моральна та естетична культура є взаємопов'язаними елементами загальної культури, що визначають ціннісні орієнтири та духовні засади особистості.

Як відомо, повноцінно загальна культура людини формується під час навчання в закладі вищої освіти, тобто в студентський час.

Дослідниці О Алексєєва, І. Павленко та І. Курліщук стверджують, що виховання моральної поведінки є процесом, що забезпечує гармонію між мотивами та діями особистості, де мотиви виконують роль системи механізмів, які регулюють моральні аспекти життя студента, визначаючи його активність і надаючи поведінці особистісний сенс. Водночас моральна поведінка студента

тісно пов'язана з його моральною свідомістю, яка відображає систему установок, взаємин та ставлень до різних моральних норм. Однак ці норми можуть бути непевними та варіюватися залежно від підходів, критеріїв і цінностей.

Моральні норми, як правило, мають певний рівень консервативності, який може не завжди відповідати сучасним реаліям, проте часто підтримується думкою більшості. Таким чином, специфіка моральності полягає в тому, що вона забезпечує саморегуляцію поведінки. Однак сама по собі моральна норма не є достатнім гарантом етичної поведінки студента. Досить важливо, щоб моральна поведінка базувалася на усвідомленні соціальної цінності конкретної моральної норми, її об'єктивних вимогах і відповідності інтересам особистості. [2, с. 26],

У працях вітчизняних класиків період студентства, який за віковою періодизацією здебільшого збігається з юнацтвом, вважається найбільш активним і важливим для розвитку моральних якостей. Це час, коли формується світогляд і засвоюється комплекс соціальних ролей, властивих дорослій людині (професійних, сімейних та громадянських). У цей період відбувається розвиток моральної самосвідомості, формуються та закріплюються ціннісні орієнтації, ідеали, а також сталі погляди та громадянські якості особистості [24].

На думку А. Донцова, моральна поведінка студентів тісно пов'язана з високим рівнем мисленнєвої культури, що передбачає наявність розширеного словникового запасу, незалежність у формуванні оцінок і суджень, а також творчий підхід до вирішення будь-яких моральних проблем. Учений виділяє такі ключові моральні якості, як розумність, альтруїзм (чутливість до справедливості), науковий світогляд, наявність морального ідеалу, стійкість, самовизначеність, об'єктивність і здатність до самоаналізу власних вчинків.

Почуття совісті виконує роль центрального внутрішнього морального імперативу поведінки студента, адже воно базується на усвідомленні та переживанні інтересів інших людей, колективу або суспільства в цілому. Совість є результатом внутрішньої боротьби між егоїстичними та

альтруїстичними мотивами, де альтруїзм домінує і переборює егоїстичні пориви. Вона функціонує лише за умови, що особистість звільнена від зовнішніх механізмів соціального контролю і має право на самостійний моральний вибір. Механізм совісті активується в процесі моральної регуляції поведінки лише тоді, коли індивід має чітке уявлення про добро і зло, героїчне і ганебне [24].

Як відомо, *загальна культура особистості* – це комплекс знань, умінь, навичок, цінностей і норм, які формують світогляд і поведінку індивіда в різних сферах життя. Вона включає в себе моральну, естетичну, соціальну, політичну та інші компоненти, що сприяють гармонійній інтеграції особистості в суспільство.

1. Моральна культура відповідає за формування етичних норм, цінностей і принципів, що регулюють взаємодію особистості з оточенням. Моральна культура визначає почуття відповідальності, справедливості, співчуття та толерантності.

2. Естетична культура відображає здатність сприймати і цінувати красу у мистецтві, природі та повсякденному житті. Естетична культура формує художній смак і відкриває можливості для творчого самовираження.

3. Соціальна культура охоплює знання та навички, необхідні для ефективної взаємодії в соціумі. Це вміння працювати в команді, комунікувати, дотримуватися соціальних норм і правил.

4. Політична культура включає в себе розуміння політичних процесів, активність у громадському житті та здатність формувати свої погляди на основі критичного аналізу інформації.

5. Наукова культура визначає рівень освіченості особистості, вміння користуватися науковими знаннями та критично мислити.

Загальна культура особистості впливає на спосіб мислення, комунікацію, а також на здатність до творчості та критичного аналізу, визначаючи соціальну відповідальність та активність особистості, сприяє розвитку цілісного та гармонійного індивіда, який може адаптуватися до змінюваних умов життя,

виявляти ініціативу та бути активним учасником суспільства. Вона також допомагає формувати свідомість особистості, що базується на загальнолюдських цінностях, та сприяє створенню соціально відповідального громадянина, який здатний діяти на благо суспільства та підтримувати його культурну і моральну ідентичність.

Моральна культура здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості виступає як основа соціальної відповідальності, є важливим елементом загальної культури особистості, оскільки вона формує здатність до відповідального соціального функціонування. Вона включає в себе засвоєння індивідом етичних норм і принципів, які визначають його поведінку у суспільстві. Як зазначає український педагог О. Сухомлинський, формування моральної культури є важливою складовою виховання, оскільки воно формує у студентів здатність до відповідальності, співчуття та самоконтролю [62].

Сучасні українські науковці, такі як Т. Кравченко, підкреслюють, що моральна культура здобувачів освіти має бути орієнтована не лише на засвоєння моральних норм, а й на розвиток морального саморефлексування. Це дозволяє студентам критично аналізувати власну поведінку, співвідносити її з суспільними очікуваннями та діяти на основі власних переконань [33].

Закордонні дослідники також підкреслюють важливість моральної культури в контексті загального розвитку особистості, вважають, що моральна культура є основою розвитку соціальної відповідальності особистості. Американський філософ J Rawls вважає, що моральні принципи, такі як справедливість, рівність та свобода, є основою для функціонування демократичного суспільства, а їх засвоєння на етапі освіти сприяє формуванню зрілої особистості, здатної до відповідальної соціальної діяльності [91]. Британський соціолог Z. Bauman зазначає, що моральні орієнтири мають бути гнучкими і адаптивними в умовах сучасного соціуму, де швидкі зміни ставлять перед індивідом нові етичні виклики [78].

Моральна культура здобувачів освіти відображає їхнє усвідомлення етичних норм і цінностей, які регулюють поведінку індивіда у суспільстві.

Моральні установки особистості формують її соціальну відповідальність, здатність до критичної рефлексії власних вчинків та взаємодії з іншими. Американський дослідник L. Kohlberg зазначає, що розвиток моральної культури відбувається через засвоєння моральних дилем, що дозволяє індивіду осмислити складні етичні питання і прийняти відповідальні рішення [85].

Моральна культура охоплює не лише засвоєння певних моральних правил, але й здатність до критичного мислення і саморефлексії. Цей аспект підкреслює британський філософ А. Giddens, зазначаючи, що здобувачі освіти повинні бути здатними критично аналізувати власну поведінку з позицій моральних принципів, аби створювати морально відповідальне суспільство [83]. Тож моральна культура є важливим фактором у розвитку загальної культури особистості, що робить індивіда соціально відповідальним членом суспільства. Вона не тільки підтримує стабільність особистих етичних переконань, а й сприяє адаптації до нових соціальних умов.

Естетична культура здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості є основою її духовного збагачення. Вона відіграє не менш важливу роль у формуванні загальної культури особистості, оскільки вона розвиває здатність індивіда до сприйняття прекрасного і духовного збагачення. Естетична культура охоплює здатність людини сприймати, оцінювати і творити прекрасне у різних формах: мистецтво, природа, культура побуту та міжособистісні відносини.

Французький філософ J.-J. Rousseau підкреслював, естетична культура є важливою для формування гармонійної особистості, оскільки вона розвиває почуття прекрасного та здатність до емоційної рефлексії [93].

Естетична культура здобувачів освіти формує здатність індивіда до сприйняття і творення прекрасного. Вона охоплює мистецтво, культуру, природу і впливає на емоційний, духовний та творчий розвиток особистості. Німецький філософ F. Schiller стверджував, що естетична культура сприяє духовному розвитку людини через емоційну рефлексію та осмислення художніх і культурних творів [94].

Французький філософ М. Merleau-Ponty наголошував, що естетична культура розвиває здатність людини сприймати не лише зовнішню красу, але й внутрішні аспекти взаємодії зі світом. Естетичне сприйняття стає частиною розвитку внутрішньої гармонії особистості, що дозволяє їй глибше осмислювати власні емоції та переживання [88]. Тож естетична культура є невід'ємною частиною духовного зростання і розвитку творчих здібностей особистості.

Естетична культура здобувачів освіти не обмежується лише мистецтвом, вона має глибокий вплив на всі аспекти життя людини, включаючи її соціальні відносини, професійну діяльність та особистісний розвиток. Як зазначає українська дослідниця О. Отич, естетична культура є складовою частиною духовного розвитку людини і сприяє її самовираженню через творчість і мистецтво [43]. Естетичне виховання здобувачів освіти сприяє розвитку їхньої здатності бачити та цінувати красу навколишнього світу, що зі свого боку формує в них почуття гармонії і внутрішньої рівноваги.

Німецький філософ Т. Adorno наголошував, що естетичне виховання відіграє важливу роль у розвитку критичного мислення та здатності до оцінки соціальних явищ [77]. Естетична культура здобувачів освіти допомагає їм розвивати не лише естетичний смак, а й здатність розрізняти етичні та естетичні аспекти поведінки та взаємодії.

Дослідниця І. Гусленко також указувала на важливість естетичного виховання в освітньому процесі. Вона вважає, що естетична культура сприяє розвитку чуттєвого світу здобувачів освіти, формуючи в них здатність до емоційної чутливості, що є основою для розвитку етичних та моральних якостей [19].

У перебігу процесу формування загальної культури особистості моральна та естетична культура тісно пов'язані між собою взаємодіють. Естетична культура сприяє розвитку моральної свідомості, оскільки через мистецтво та естетичне сприйняття людина здатна заглиблюватися у складні моральні питання. Як зазначає американський педагог L. Kohlberg, моральна культура

може розвиватися через естетичне виховання, оскільки мистецтво часто зображає моральні дилеми та викликає етичну рефлексію [85].

Зі свого боку моральна культура впливає на естетичне сприйняття, оскільки моральні принципи часто відображаються у художніх творах. Відома українська дослідниця Г. Вишневська наголошує, що моральна культура впливає на естетичні вподобання особистості, оскільки моральні ідеали та цінності стають основою для оцінки краси і гармонії в мистецтві. Авторка також зазначає, що моральна культура впливає на естетичні уподобання індивіда, оскільки моральні цінності визначають критерії оцінки прекрасного [17]. Зі свого боку естетичне сприйняття допомагає формувати моральні орієнтири, оскільки через мистецтво і культуру здобувачі освіти осмислюють складні етичні проблеми. Наприклад, театральні вистави або художні твори, що торкаються питань справедливості, свободи або соціальної рівності, сприяють глибшому розумінню моральних дилем та розширюють етичний світогляд особистості.

Американський філософ М. Nussbaum підкреслює, що моральна та естетична культура повинні бути невід'ємною частиною навчальної програми, оскільки через вивчення мистецтва та літератури студенти можуть навчитися емпатії та етичній рефлексії [90]. Вона зазначає, що естетична культура розвиває здатність розуміти чужі почуття і погляди, що є важливим для морального розвитку.

У контексті загальної культури особистості важливим є інтеграція морального та естетичного виховання в освітній процес. Закордонні дослідники, такі як Р. McLaren, пропонують педагогічні стратегії, що сприяють формуванню критичної моральної рефлексії через аналіз мистецьких творів та соціальних явищ [87]. В Україні ефективним є використання інтерактивних методів навчання, таких як рольові ігри, проекти та аналіз мистецьких творів, що дозволяють студентам інтегрувати моральні та естетичні аспекти у власний життєвий досвід.

Таким чином, формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти є важливим етапом у процесі розвитку їхньої загальної культури як відповідальних і духовно розвинених особистостей. Освіта має на меті не лише передати знання, але й сформувати духовний світ людини, здатної до гармонійного поєднання моральних та естетичних цінностей у своєму житті.

У цій частині роботи звернемося до термінів, які також є важливими: моральне й естетичне виховання, моральна відповідальність, естетична вихованість. Так, розпочнемо з терміна «моральне виховання». Дослідники Р. Драган та Л. Драган зазначають, що «більшість фахівців схиляються до тлумачення морального виховання як виховної діяльності вищого навчального закладу, спрямованого на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. Зміст морального виховання складається з таких напрямів: формування національної самосвідомості та патріотизму; виховання гуманності, доброзичливості, чуйності, ввічливості та тактовності; виховання свідомої дисципліни, дисциплінованості, обов'язку та відповідальності; виховання культури поведінки – це сукупність вироблених і перевічених досвідом способів організації повсякденного життя та спілкування людей» [25, с. 83].

Наступний термін – моральна відповідальність – розглядається І. Ратинською як «основний чинник підготовки фахівця до професійної діяльності, здатності ефективно взаємодіяти з колективом, проявів корпоративної стійкості» [51, с. 150].

«Естетична вихованість, – стверджує І. Гусленко, – визначається рівнем розвитку естетичної свідомості особистості, її здатністю до естетичного перетворення світу за законами краси, наявністю у сукупності таких компонентів, як: естетичні емоції та почуття, естетичні мотиви та потреби, естетичні знання та навички, естетичні уміння, естетичні переживання, естетичний смак, здатність давати оцінку естетичним предметам та явищам. Саме така послідовність естетичних компонентів відповідає процесу їх

виникнення, прояву та формування в людини в процесі естетичного виховання» [19, с. 16].

У контексті загальної культури особистості моральна та естетична культура здобувачів освіти є ключовими аспектами розвитку відповідальної, духовно багатой та гармонійної особистості. Моральна культура визначає здатність індивіда до етичної поведінки та соціальної відповідальності, тоді як естетична культура розвиває його духовний світ і здатність до сприйняття прекрасного. Освітній процес повинен сприяти розвитку обох цих складових, щоб формувати цілісну особистість, здатну до самовираження та відповідального соціального функціонування.

1.3. Передумови формування моральної та естетичної культури, її компоненти, критерії та рівні сформованості

У сучасному глобалізованому світі моральна та естетична культура набувають особливого значення. Дослідниця Т. Кравченко стверджує: «Суспільство, існуючи на перетині світів, трансформує свій соціальний устрій, змінює ціннісні орієнтації і переконання, традиції змінюються інноваціями, які пов'язані в багатьох випадках із ризиками. І постає питання про трансформацію етики і духовності в такому суспільстві. Етика починає охоплювати всі результати впровадження сучасних наукомістких технологій, доцільність їх застосування і постає чи не найбільш хвилююче питання – Чи виживе людство, прагнучи до трансформації власної тілесності та духовності? Адже, все частіше наукове співтовариство починає говорити про гомогенність, знелюдненість, антиантропологічність культури. Людина постає «творцем» природи, єдиним суб'єктом історії та господарем власної долі» [33, с. 43].

Формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти є результатом впливу низки взаємопов'язаних факторів, що створюють передумови для розвитку особистості в цьому напрямі. Ці передумови можуть бути розглянуті в кількох аспектах, що включають як об'єктивні соціальні умови, так і суб'єктивні особливості самого індивіда.

Нині, на думку О Алексєєвої, І. Павленко та І. Курліщук [2, с. 27], емоційні моральні переживання українських студентів зумовлені не лише соціально-економічними змінами в країні, а й війною, що викликає відчуття нестабільності та невизначеності щодо власного розвитку. Традиційні моральні ідеали і ціннісні системи (такі як добро і зло, любов і ненависть, честь і безчестя, гуманізм, альтруїзм, справедливість, толерантність, благородство, прагнення до миру та взаємоповаги до культурної різноманітності) зазнали суттєвих змін під впливом воєнної агресії Російської Федерації, що призвело до внутрішнього конфлікту не лише у молоді, яка має обмежений соціальний досвід, а й у дорослих.

Таким чином, молоді люди опинилися перед складним вибором своєї життєвої позиції, оскільки агресор маніпулює історичною правдою, підмінюючи справжні моральні цінності на невідомі їм ідеали минулого, які часто асоціюються з комуністичними наративами, що нібито здатні забезпечити щасливе майбутнє. Важливо зазначити, що старше покоління (бабусі та дідусі) виступає в ролі носіїв знань про ці «істинні» цінності, для яких комуністичні ідеали часто асоціюються з позитивними спогадами з їхньої молодості. Проте, очевидно, що старше покоління, яке зростало в зовсім інших умовах, не може визначати майбутнє молоді, особливо через те, що не здатне адекватно пояснити та виправдати агресію «братнього» народу.

У нашому дослідженні нами виділено такі *передумови формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти*: соціокультурні, освітні, психологічні, комунікативні та соціальні, економічні та політичні. Проаналізуємо їх детальніше.

Однією з ключових передумов формування моральної та естетичної культури є соціокультурне середовище, у якому відбувається розвиток особистості. Як зазначають провідні українські дослідники, *соціокультурні умови* впливають на формування системи цінностей, яка включає як моральні, так і естетичні аспекти. Зокрема, О. Отич підкреслює, що соціальні інститути, такі як сім'я, школа, культура і мистецтво, створюють основу для морального та естетичного виховання особистості [43].

Соціокультурне середовище включає історичні, релігійні, етнічні, політичні та інші фактори, які впливають на зміст моральної та естетичної культури. У різних культурах існують відмінні еталони краси, моральності та поведінкові норми, що впливають на формування індивідуальних уявлень про моральність та естетику. Наприклад, німецький соціолог N. Elias указує, що культура є продуктом тривалого соціального процесу, в ході якого формуються моральні норми та естетичні смаки через взаємодію індивідів у межах соціальних груп [82].

Система освіти є важливою передумовою для формування моральної та естетичної культури. Як відзначають американські педагоги, зокрема J. Dewey, освіта є основним засобом розвитку етичних та естетичних якостей у студентів через процес навчання та виховання [80]. Навчальні програми повинні інтегрувати елементи морального та естетичного виховання в освітній процес через викладання дисциплін, пов'язаних з мистецтвом, літературою, філософією та етикою. Зокрема, наукові дослідження підкреслюють важливість використання мистецьких творів та естетичних переживань як інструментів для розвитку здатності до естетичного сприйняття та моральної рефлексії.

Л. Рижак у своїй роботі наголошує на важливості психолого-педагогічних умов у формуванні моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Вона зазначає, що педагогічні підходи мають бути спрямовані на формування у студентів здатності до етичної рефлексії та естетичного сприйняття світу, що досягається через інтеграцію гуманітарних наук та мистецтв у навчальний процес [52].

Психологічні чинники також є важливими передумовами для розвитку моральної та естетичної культури. Формування моральних переконань і естетичних уподобань залежить від індивідуальних характеристик здобувача освіти, таких як емоційна чутливість, здатність до емпатії, рівень когнітивного розвитку та саморефлексії. Як зазначає французький філософ Р. Рісоеур, моральна та естетична культура розвивається через процес етичної рефлексії, яка вимагає від індивіда здатності до критичного аналізу власних дій, думок та емоцій [92].

Розвиток естетичної культури тісно пов'язаний із здатністю до творчого самовираження. Як підкреслює М. Nussbaum, естетичний досвід і мистецькі переживання є важливими для розвитку емоційної та моральної чутливості, що сприяє глибшому розумінню навколишнього світу та інших людей [90]. Таким чином, психологічні аспекти, зокрема здатність до творчого мислення, емоційного переживання і саморефлексії, відіграють ключову роль у розвитку моральної та естетичної культури.

Формування моральної та естетичної культури відбувається також у контексті соціальних взаємодій. Як зазначає О. Отіч, процес соціалізації через взаємодію з іншими людьми є ключовим для засвоєння моральних норм та естетичних цінностей [43]. Спільна діяльність, участь у колективних проєктах, дискусіях та обговореннях сприяють розвитку комунікативних навичок, необхідних для моральної та естетичної рефлексії.

Американський психолог L. Kohlberg стверджує, що моральна культура формується через міжособистісну взаємодію та процес розв'язання моральних конфліктів [85]. Взаємодія з іншими людьми дозволяє студентам розширювати своє розуміння моральних норм, а участь у мистецьких заходах – підвищувати рівень естетичної чутливості.

Соціальні передумови формування моральної та естетичної культури передбачають також вплив мас-медіа та сучасних інформаційних технологій. N. Elias указує, що культура медіа створює нові еталони краси і моральності, які мають вплив на свідомість молодого покоління [82]. Відповідно критичне осмислення медіаконтенту є важливою умовою для формування свідомого підходу до моральних і естетичних питань.

Економічні та політичні фактори також впливають на формування моральної та естетичної культури. У періоди соціальних змін і нестабільності система цінностей може змінюватися, що впливає на моральні та естетичні орієнтири особистості. Як відзначає французький соціолог P. Bourdieu економічні умови та соціальна нерівність впливають на доступ до культури та освіти, що зі свого боку впливає на рівень моральної та естетичної культури різних верств

населення [79]. Політична стабільність, рівень демократії та повага до прав людини також є важливими факторами, що впливають на розвиток моральної культури в суспільстві. У демократичних суспільствах розвиток моральної культури відбувається через виховання громадянських чеснот і поваги до індивідуальних прав та свобод.

Перейдемо до аналізу компонентів, критеріїв та рівнів сформованості моральної та естетичної культури.

К. Латишевська в дослідженні формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій виокремлює такі компоненти: комунікативний (наявність комунікативних та організаторських здібностей у здобувачів вищої освіти дозволяє їм активно взаємодіяти з різними учасниками освітнього процесу, як в реальному житті, так і в онлайн-середовищі), організаційно-змістовий (організаційно-педагогічні умови впровадження медіаосвітніх технологій у підготовку майбутніх учителів вимагають системного підходу до алгоритмізації освітнього процесу), діяльнісно-технологічний (застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі реалізується через різноманітні форми, методи та засоби організації навчання) та морально-естетичний (морально-естетичний компонент освіти полягає у контролі за якістю та кількістю знань, набутих здобувачами, з акцентом на формуванні їх моральної культури та духовних цінностей, що забезпечує успішність у професійній діяльності майбутнього вчителя початкових класів) [36, с. 137].

І. Ратинська, розглядаючи виховання моральної відповідальності здобувачів вищої освіти у позааудиторній діяльності, виділяє такі критерії: когнітивний (знання і уявлення студентів про моральну відповідальність, а також цінності, такі як свобода, гідність і совість, є показниками їх усвідомлення власної значущості та відповідальності за прийняті рішення), емоційно-ціннісний (бажання бути морально відповідальним і переживання власної значущості є ключовими показниками емоційно-ціннісного критерію, який також включає позитивну самооцінку власних сил і прагнення виконувати обов'язки), діяльнісно-

практичний (дотримання моральних переконань у поведінці та здатність виконувати обов'язки є основними показниками діяльнісно-практичного критерію, що також включає вміння використовувати методи самооцінки та саморегуляції моральної поведінки) [51, с. 146].

С. Романюк та О. Костащук в розвідці щодо виховання моральної культури як орієнтира професійного становлення майбутнього вчителя пропонують такі компоненти моральної культури: «а) сформованість моральних потреб, почуттів (відчуття прекрасного в: мистецтві, людських проявах, природі тощо); б) прояв совісті та педагогічного обов'язку у професійній діяльності; в) усталена моральна позиція майбутнього вчителя щодо системи моральних цінностей, стосунків у межах колективу, соціуму та стійкість поглядів щодо себе як суб'єкта соціуму (комплекс моральних якостей та вчинків, що стосуються моральних норм, які панують у суспільстві, вміння діяти згідно з моральними нормами); г) вироблення практичних вмінь та навичок, що укріплюються на осевому досвіді етичної поведінки (дотримання етичних норм у спілкуванні, навички моральної діяльності, здійснення добрих вчинків); д) чіткість та усталеність моральних переконань (почуття гідності, справедливості, розуміння та дотримання моральних норм, морально-ціннісних орієнтацій тощо)» [53, с. 313–314].

Духовні якості, здатність сприймати світ розумом і серцем, естетична оцінка педагогічних явищ і процесів, а також внутрішня і зовнішня краса педагога становили основу розуміння сутності професійної діяльності вчителя у концепції В. Сухомлинського. Педагог вважав естетичну культуру основою духовного життя особистості, а естетичну культуру педагога – важливою складовою його професійної майстерності. Він виокремив три ключові компоненти в її структурі: духовно-споглядальний, науково-самоосвітній та практично-конструктивний. Для глибшого розуміння естетичної професіограми майбутнього вчителя української мови і літератури розглянемо ці компоненти детальніше.

Перший, духовно-споглядальний компонент, охоплює естетичне сприймання, оцінку педагогічних явищ і процесів, а також естетичні уявлення і поняття. Це є першим кроком до відчуття і розуміння краси, і він слугує основою

естетичного виховання та серцевиною естетичної культури. Другий компонент – науково-самоосвітній – охоплює естетичні судження, смаки та ідеали, які формуються в процесі навчання. Важливо підкреслити думки педагога про необхідність теоретичної підготовки вчителя в галузі естетики і мистецтвознавства, а також постійного розширення та вдосконалення його естетичних знань через самоосвіту. Практично-конструктивний компонент передбачає створення відповідних умов для навчання і виховання, використання нових естетико-виховних можливостей, що виникають з природного й соціального середовища, навчальної та виробничої діяльності, а також повсякденного спілкування в процесі художньої діяльності [62].

І. Гусленко здійснила аналіз критеріїв та показників естетичної вихованості студентів гуманітарних спеціальностей, а саме: «Розвиненість якостей, які є складовими естетичного виховання, – наявність смаку, ідеалів, естетичних знань і творчих здібностей, здатність робити судження та самовдосконалюватись – є показниками естетичної вихованості особистості, що формуються в єдності емоційно-чуттєвого, когнітивного та творчодіяльнісного компонентів, які, на нашу думку, можуть виступати загальними критеріями естетичної вихованості студентів. Оскільки дане дослідження пов'язане з естетичним вихованням засобами діалогу культур, вважаємо за доцільне додати до трьох вказаних вище критеріїв ще один – культурно-комунікативний» [19, с. 17].

М. Давидова, А. Ковтун та Н. Шевченко, аналізуючи технологію формування естетичної культури майбутніх вихователів, виділяють компоненти естетичної культури: «Основними компонентами естетичної культури є музично-естетичний світогляд (музичне сприйняття, музичні знання, судження, оцінка, ідеал), музично-естетичні потреби (мотиви, музичні інтереси, музичні смаки, почуття); музично-естетичні навички, уміння, музично-творчі здібності особистості» [20, с. 152].

Здійснивши аналіз виокремлених науковцями компонентів, критеріїв та рівнів окремо моральної культури та естетичної, спробуємо їх поєднати в нашому дослідженні формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти.

Так, нами виокремлено такі компоненти: етично-духовний, естетично-творчий, світоглядно-соціальний та діяльнісний. Розглянемо їх детальніше.

Етично-духовний компонент охоплює систему моральних цінностей, норм і принципів, які регулюють поведінку особистості, етичну рефлексію. Критеріями цього компонента вважаємо:

- знання про моральні норми та принципи, здатність використовувати їх у різних життєвих ситуаціях та приймати етичні рішення;
- здатність до співчуття і розуміння емоційних станів інших людей;
- здатність до самокритики та аналізу власних моральних переконань і вчинків;
- віра, переконання та духовні практики, які формують внутрішній світ особистості та впливають на її моральні та естетичні погляди;
- вплив релігійних, філософських і культурних традицій на формування моральних та естетичних уявлень здобувачів освіти.

Естетично-творчий компонент відображає здатність сприймати, розуміти та створювати дійсність. Цей компонент включає естетичне сприймання, творчість, етичні цінності, критичне мислення, розвиток естетичного смаку, креативності й уміння виражати свої почуття через мистецтво, відповідає за розвиток індивідуальної творчості та інноваційності та має такі критерії:

- уміння сприймати красу в навколишньому світі, в природі, мистецтві та повсякденному житті, що сприяє формуванню глибоких емоційних зв'язків з культурою;
- здатність оцінювати та переживати естетичні якості навколишнього світу включно з мистецтвом і природою;
- здатність генерувати нові ідеї, здійснювати оригінальні проєкти в мистецтві, музиці, літературі та інших сферах, що дозволяє здобувачу освіти висловлювати себе та свою індивідуальність;

- розуміння зв'язку між естетичними і моральними принципами, що допомагає формувати відповідальність за створені художні твори та їх вплив на суспільство;

- уміння аналізувати і оцінювати естетичні явища, розуміти їх соціокультурний контекст та власне ставлення до них.

Світоглядно-соціальний компонент моральної та естетичної культури здобувача освіти охоплює його уявлення про світ, цінності й норми, які визначають взаємодію із суспільством. Цей компонент є ключовим для формування особистості, здатної адаптуватися в соціумі та активно брати участь у його житті. Він має такі критерії:

- наявність системи цінностей, ставлення до життя, моралі, етики та естетики, усвідомлення своєї ідентичності, культурних традицій та історії;

- розуміння своєї ролі в суспільстві та усвідомлення відповідальності за свої дії через розвиток емпатії, толерантності та активної громадянської позиції;

- уміння аналізувати соціальні явища, розуміти їхній вплив на особисте життя та суспільство загалом;

- знання про різноманітні культурні традиції, мистецькі напрями та соціальні практики, що сприяє розвитку толерантності та відкритості до інших культур;

- уміння бачити красу і значущість у соціальних та культурних процесах, що допомагає формувати позитивне ставлення до світу.

Діяльнісний компонент – це здатність втілювати моральні принципи в реальному житті через вчинки і взаємодію з іншими людьми, визначає його активну позицію в процесі навчання та виховання, формуючи навички, вміння і поведінку, що відповідають етичним і естетичним стандартам. Цей компонент підкреслює важливість практичного застосування знань і цінностей у реальному житті, є практичним проявом моральної культури та включає такі критерії:

- здатність реалізувати моральні цінності в повсякденному житті, вчинках і стосунках з іншими людьми, що формує відповідальність і дисципліну;

- участь у творчих проєктах, культурних подіях і мистецьких заходах, що сприяє розвитку естетичного смаку і творчого мислення, а також можливість виражати свої почуття через мистецтво;
- активна участь у суспільному житті, волонтерство, співпраця з однолітками та громадами, що формує навички командної роботи, лідерства та комунікації;
- постійне прагнення до вдосконалення власних знань і навичок, використання нових технологій і методів для особистісного зростання та професійного розвитку;
- здатність аналізувати власну діяльність, оцінювати свої дії та вчинки з точки зору етичних і естетичних стандартів, що сприяє розвитку критичного мислення і відповідальності за свої рішення.

На основі виокремлених компонентів і встановлених критеріїв нами визначено три рівні сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти: низький, середній та високий. Сформулюємо їх у наступній частині роботи.

Низький рівень сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти передбачає відсутність знань про основні моральні норми, не виявляється здатності приймати етичні рішення; немає співчуття до інших, а також критичного аналізу власних вчинків. Низька здатність сприймати естетичну красу навколишнього світу; відсутність інтересу до творчих проєктів, що призводить до пасивності у культурному житті. Відсутність чіткої системи цінностей; недосконале розуміння власної ролі в суспільстві, обмежене усвідомлення відповідальності за свої дії. Невміння реалізувати моральні цінності у повсякденному житті; відсутність активної участі у громадських та культурних заходах, а також незацікавленість у власному розвитку.

Середній рівень сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти має такі показники. Основні знання про моральні норми наявні, але їхнє застосування обмежене; виявляється здатність до співчуття, але лише в окремих ситуаціях. Є певне розуміння естетичних цінностей; здатність до творчості, але

виражається не завжди, можливе участь у деяких мистецьких заходах. Наявність системи цінностей, але недостатня глибина розуміння своєї ідентичності та відповідальності за свої дії; певне усвідомлення соціальних норм. Здатність до практичного застосування моральних цінностей у повсякденному житті; участь у деяких соціальних і культурних заходах, але без активної позиції у волонтерстві або громадській діяльності.

Високий рівень сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти передбачає такі показники. Глибоке знання моральних норм і здатність активно їх застосовувати у різних ситуаціях; висока здатність до співчуття та самокритики, що дозволяє формувати міцні моральні переконання. Високий рівень сприймання краси в мистецтві і природі; активна участь у творчих проєктах та інноваційних ініціативах, що відображає креативність і оригінальність. Чітка система цінностей, усвідомлення власної ролі в суспільстві та готовність до відповідальності за свої дії; активна участь у культурних традиціях та розуміння соціальних явищ. Активна реалізація моральних цінностей у повсякденному житті, участь у волонтерських проєктах та культурних заходах; постійне прагнення до саморозвитку і самоосвіти, здатність аналізувати свої вчинки з етичних і естетичних позицій.

Названі нами рівні дозволяють оцінити формування моральної та естетичної культури здобувача освіти та визначити напрями для подальшого розвитку, зокрема через проведення емпіричної частини нашого дослідження.

Розвиток етично-духовного компонента сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти сприяє вихованню збалансованої особистості, яка не лише успішно інтегрується в суспільство, а й активно прагне до особистісного зростання та соціальної гармонії.

Формування естетично-творчого компонента сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти сприяє не лише формуванню морально-етичних цінностей, але й підвищує загальний рівень культурної обізнаності та особистісного розвитку здобувача освіти.

Розвиток світоглядно-соціального компонента сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти забезпечує всебічний підхід до освіти, що не лише формує знання та вміння, а й виховує свідомих і активних членів суспільства, готових до конструктивної взаємодії.

Формування діяльнісного компонента сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти забезпечує активну участь здобувача освіти у формуванні власної моральної та естетичної культури, що сприяє його особистісному зростанню і підготовці до життя в складному соціальному середовищі.

Насамкінець зазначимо, що в педагогічній теорії К. Ушинського центральне місце посідає особистість викладача. Він підкреслював: «Учитель... може виховувати і навчати доти, допоки сам працює над своїм вихованням і освітою», «У кожного наставника важливе не тільки уміння викладати, але також характер, безпосередність і переконання» [67, с. 406–407.].

Висновки до розділу першого

Проаналізовано теоретичні аспекти моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Розглянуто сутність понять «моральна культура» та «естетична культура». Моральну культуру визначено як систему цінностей, норм і стандартів поведінки, які сприяють розвитку особистісних якостей, таких як доброта, справедливість і відповідальність. Естетичну культуру проаналізовано з точки зору охоплення сприйняття й оцінки прекрасного, що формує естетичний смак і здатність до творчого самовираження.

Проаналізовано моральну та естетичну культуру здобувачів освіти в контексті загальної культури особистості. Підкреслено, що ці аспекти є невід'ємною частиною загальної культури, яка формує світогляд, поведінку та етичні орієнтири молоді. Важливою є роль освітнього процесу в інтеграції моральних і естетичних цінностей у навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти.

Досліджено передумови формування моральної та естетичної культури, її компоненти, критерії та рівні сформованості. Виокремлено фактори, які впливають на розвиток цих культур, такі як сімейне виховання, культурне середовище, а також роль педагогів у формуванні відповідних цінностей.

Виокремлено такі компоненти: етично-духовний, естетично-творчий, світоглядно-соціальний та діяльнісний.

Етично-духовний компонент моральної та естетичної культури здобувача освіти є основою формування його внутрішнього світу, цінностей і принципів, які визначають етичну поведінку та естетичне сприймання навколишньої дійсності. Цей компонент сприяє розвитку глибоких моральних засад і духовної свідомості, що впливають на всі сфери життя особистості.

Естетично-творчий компонент моральної та естетичної культури здобувача освіти відображає його здатність сприймати, розуміти та творити. Цей компонент включає розвиток естетичного смаку, креативності та уміння виражати свої почуття через мистецтво.

Світоглядно-соціальний компонент моральної та естетичної культури здобувача освіти охоплює його уявлення про світ, цінності та норми, які визначають взаємодію з суспільством. Цей компонент є ключовим для формування особистості, здатної адаптуватися в соціумі та активно брати участь у його житті.

Діяльнісний компонент моральної та естетичної культури здобувача освіти визначає його активну позицію в процесі навчання та виховання, формуючи навички, вміння і поведінку, що відповідають етичним і естетичним стандартам. Цей компонент підкреслює важливість практичного застосування знань і цінностей у реальному житті.

Дібрано до кожного компонента його критерії та визначено рівні сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти: низький, середній та високий.

Підсумовано важливість усвідомлення моральних та естетичних цінностей та сформованості моральної та естетичної культури для особистісного розвитку здобувачів освіти.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

2.1. Аналіз стану формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в освітній практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України

Виховний процес у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (НУБіП України) має на меті створення сприятливих умов для формування всебічно розвиненої особистості. Це включає набуття соціального досвіду, збереження та примноження духовних надбань українського народу, розвиток високої культури міжнаціональних взаємин і формування рис громадянина України, незалежно від національної приналежності.

Основні завдання виховання в університеті полягають у низці пріоритетів.

1. *Формуванні наукового світогляду.* Студенти отримують знання, що дозволяють їм розуміти навколишній світ і критично мислити.
2. *Розвитку культури розумової праці.* Важливо виховувати навички, що сприяють ефективному навчальному процесу.
3. *Усвідомленні моральних норм.* Формування звичок моральної поведінки, що стають необхідними для особистісного розвитку.
4. *Психологічній підготовці.* Студенти отримують навички, які готують їх до активної трудової діяльності та соціальної взаємодії.
5. *Естетичному вихованні.* Формування естетичних почуттів, поглядів і переконань, що спонукають до творчості.
6. *Створенні здорової зміни фахівців.* Виховання фахівців, готових до сучасних викликів.
7. *Розвитку творчого потенціалу.* Забезпечення умов для розкриття талантів і нахилів студентів.

8. *Національному вихованні*. Сприяння формуванню любові до рідної землі і бажання працювати на благо держави.

9. *Мовній культурі*. Виховання високої мовної культури як важливого елемента комунікації.

10. *Національній гідності*. Прищеплення самоповаги та гордості за свою культуру і традиції.

11. *Шанобливому ставленню до культурного різноманіття*. Виховання поваги до звичаїв та традицій усіх народів України.

12. *Правовій культурі*. Формування усвідомлення значення законів та норм суспільного життя.

Ці завдання сприяють комплексному розвитку особистості здобувачів освіти, формуючи в них не лише професійні якості, а й високі моральні цінності.

Виховна робота в університеті ґрунтується на низці ключових принципів, назвемо та проаналізуємо важливі щодо нашого дослідження

Принцип цілісності. Виховання організовується як системний процес, що забезпечує гармонійний розвиток особистості, формування цілісної картини світу. Це передбачає наступність у реалізації виховних напрямів на різних освітніх рівнях та охоплює всі сфери життєдіяльності молоді.

Принцип народності. Виховання базується на єдності загальнолюдських і національних цінностей, включає оволодіння духовними багатствами рідного народу: мовою, традиціями та культурою, а також шанобливе ставлення до культурних надбань інших народів.

Принцип етнізації. Виховання наповнюється національним змістом, формує національну свідомість і гідність. Забезпечуються умови для навчання рідною мовою та вивчення традицій свого народу.

Принцип культуро відповідності. Виховання пов'язується з культурними надбаннями людства, акцентується на знанні національної історії і культури, що забезпечує спадкоємність поколінь.

Принцип гуманізації. Створення умов для розвитку особистості, визнання права на свободу і самореалізацію, виховання почуттів гуманізму, добротності та милосердя.

Принцип єдності виховання і життєдіяльності. Виховання є невід'ємною частиною життєдіяльності в різних сферах – у сім'ї, навчанні та соціальному середовищі, де кожен елемент впливає на формування особистісних якостей.

Ці принципи сприяють комплексному розвитку студентів, формуючи їхні моральні, культурні та професійні якості.

У виховній роботі зі здобувачами освіти Національного університету біоресурсів і природокористування України традиційно виділяються такі напрями: розумове, моральне, громадянське, національно-патріотичне, правове, політичне, трудове, екологічне, фізичне, естетико-художнє. У цій частині роботи проаналізуємо важливі для нас моральне та естетико-художнє.

1. Моральне виховання в університеті є ключовим елементом формування особистості студента. Його основні аспекти включають:

– *формування моральних якостей.* Завдання полягає у вихованні таких якостей, як чесність, відповідальність, справедливість, толерантність. Це досягається через лекційні курси, семінари, дискусії та активності, які сприяють обговоренню етичних дилем;

– *створення етичних стандартів.* Університет активно впроваджує навчальні програми, які підкреслюють важливість моральних норм і цінностей, формуючи у студентів чітке уявлення про їхню роль у суспільстві;

– *внтеграція морального виховання в позаурочну діяльність* включає урочисті заходи, святкування значущих дат, дні відкритих дверей, де піднімаються питання моральності та відповідальності. Також важливими є акції волонтерства та гуманітарні ініціативи, які залучають студентів до соціально корисної діяльності.

2. **Естетико-художнє виховання.** Цей напрям спрямований на розвиток естетичного сприймання, смаків і творчої активності студентів. Основні елементи включають:

– *розвиток естетичних почуттів* через проведення лекцій, що містять естетичні концепції, а також участь у культурних заходах, студенти формують естетичну свідомість. Важливою є також участь у художній самодіяльності, що допомагає молоді виразити себе через творчість;

– **відвідування культурних установ.** Організація екскурсій до театрів, музеїв, виставок, що дозволяє студентам безпосередньо взаємодіяти з мистецтвом, сприймати його глибину та значення;

– **співпраця з митцями.** Університет запрошує діячів мистецтв для проведення майстер-класів, зустрічей та лекцій, що дає студентам можливість отримати знання від професіоналів і розвивати власні таланти;

– **духовне збагачення.** Здобувачі освіти отримують можливість поглибити свої знання про світове та народне мистецтво, що сприяє формуванню естетичного світогляду, заснованого на кращих традиціях і досягненнях людства.

Важливим є визначення в закладі вищої освіти завдань художньо-естетичного виховання здобувачів освіти. Так, до найважливіших віднесено такі.

1. *Формування основ естетичної культури* включає розвиток естетичних норм і принципів, переконань і ідеалів, які сприяють емоційному становленню до прекрасного.

2. *Виховання естетичних поглядів і смаків* ґрунтується на народній естетиці та кращих надбаннях світової цивілізації, формуючи в студентів здатність оцінювати красу в усіх її проявах.

3. *Розширення світогляду, духовне збагачення* через оволодіння цінностями і знаннями у галузі мистецтва сприяє всебічному розвитку особистості.

4. *Розвиток умінь примножувати культурно-мистецькі надбання.* Здобувачі освіти вчаться не лише сприймати, а й активно створювати, відтворювати і примножувати культурні цінності у повсякденному житті.

Загалом, ці напрями виховної роботи НУБіП України забезпечують формування гармонійної особистості, здатної до морального самовизначення та творчого самовираження в сучасному суспільстві.

Офіційний сайт НУБіП України загалом (<https://nubip.edu.ua/sructure/kyiv>) та кафедри культурології зокрема (<https://nubip.edu.ua/node/1103/7>) систематично представляють інформацію про результати, форми й методи виховного процесу із формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Так, вищеназвана кафедра культурології в розділі «Виховна і культурно-просвітницька робота» визначає: «Одним із основних завдань кафедри культурології є формування морально і духовно довершеної особистості, тому естетичне, моральне і громадянське виховання – важливий пласт її культурно-просвітницької діяльності».

Як засвідчує матеріал, який знаходиться у вільному доступі на сайті університету, виховання молоді в НУБіП України має глибоке коріння в культурних традиціях українського народу. Ця діяльність не лише відображає багатства національної культури, але й активно сприяє її подальшому розвитку. Важливість виховання полягає в його здатності формувати нові духовні цінності, а також у впливі на створення мистецьких творів. Працівники кафедри докладають значних зусиль, аби виховати в студентів почуття прекрасного. Вони прагнуть формувати вміння і навички творити красу в повсякденному житті, допомагаючи молодим людям усвідомити важливість духовної краси. Це передбачає активну участь студентів у гуртках художньої самодіяльності, мистецьких конкурсах та олімпіадах, що не лише збагачує їхній досвід, а й допомагає формувати естетичний комфорт в університеті.

Крім того, викладачі приділяють увагу національним традиціям та обрядам, виховуючи повагу до минулого. Це сприяє усвідомленню молодими людьми їхньої ролі як повноцінних громадян, активних учасників

державотворчого процесу. Вони повинні бачити своє місце в історії та культурі, що є важливим аспектом їхнього розвитку.

Девізом цієї діяльності стали слова В.О. Сухомлинського: «Краса – могутній засіб виховання чутливості душі». Ці слова підкреслюють, що краса не лише наповнює життя змістом, але й відкриває нові горизонти розуміння. Завдяки красі, молодь отримує можливість побачити істину, добро і справедливість, що формує їхній світогляд. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним, служить «гімнастикою душі», яка виправляє дух, совість, почуття і переконання.

Урочиста посвята першокурсників у студенти, свята «День знань», «Краса НУБіП», фестиваль художньої творчості «Голосіївська весна», щорічна участь у всеукраїнському конкурсі художньої самодіяльності серед аграрних закладів освіти «Софіївські зорі», систематична участь у презентаціях університету на Всеукраїнських та міжнародних конференціях, виставках досягнень аграрної науки, Днях молоді, Днях Києва, Днях студента в університеті і за його межами, вечорах спортивної слави, мітингах-реквіємах до пам'ятних дат нашої історії, святкуваннях Дня матері, Дня вшанування жінки, Дні випуску молодих фахівців – ось ті форми виховної діяльності університету, які сприяють формуванню моральної та естетичної культури здобувачів освіти.

Доцільно, на нашу думку, навести перелік культурологічних організацій, творчих студій і колективів кафедри культурології:

- народний ансамбль пісні і танцю «Колос» імені Станіслава Семеновського (<https://nubip.edu.ua/node/4655>);
- народний студентський театр «Березіль» (<https://nubip.edu.ua/node/8354>);
- народний чоловічий вокальний ансамбль «Амеро» (<https://konkurs-lesya.com.ua/vokal/students/tpost/3ld06ii8y1-narodnii-cholovchii-ansambl-amero>);
- народний жіночий вокальний ансамбль «Октава» (<https://nubip.edu.ua/node/71581>);

- народна студія естрадного співу «Войтвойс» (<https://nubip.edu.ua/node/43371>);
- студія академічного, естрадного і джазового сольного співу (<https://nubip.edu.ua/node/8352>);
- мистецька студія «Сім сходинок» (<https://nubip.edu.ua/node/43368>);
- студія естрадного співу «Солоспів» (<https://nubip.edu.ua/node/8355>);
- студія бального танцю «Чарівність» (<https://nubip.edu.ua/node/8356>);
- хореографічний ансамбль «Сузір'я ритсів» (<https://nubip.edu.ua/node/1103/7>);
- гурток «Мистецтво сервірування» (<https://nubip.edu.ua/node/8357>);
- клуб любителів театру «Мельпомена» (<https://nubip.edu.ua/node/4218>);
- художня студія «Голосіївська палітра» (<https://nubip.edu.ua/node/133844>);
- гурток «Декоративна флористика» (<https://www.facebook.com/groups/396607515507094/>);
- прес-студія «Ідеал» (<https://nubip.edu.ua/node/49012>).

Отже, виховний процес у НУБіП України спрямований на створення умов для всебічного розвитку особистості студента. Це передбачає не лише набуття професійних знань, а й розвиток моральних, естетичних та громадянських якостей, що є важливими складовими сучасного суспільства. Моральне виховання займає центральне місце в формуванні особистісних якостей. Через інтеграцію етичних стандартів у навчальні програми, а також активне залучення студентів до соціально корисних ініціатив, університет створює простір для формування відповідальності, чесності, справедливості та толерантності. Естетичне виховання зі свого боку є важливим елементом розвитку особистості, що сприяє формуванню естетичних почуттів і смаків. Залучення студентів до культурних заходів, участь у художній самодіяльності та співпраця з митцями формують у молоді не лише любов до мистецтва, а й вміння сприймати красу у всіх її проявах. Формування основ естетичної

культури включає в себе розвиток норм і принципів, що сприяють емоційному сприйняттю прекрасного. Це веде до розширення світогляду і духовного збагачення особистості, що є важливим для їхньої соціальної активності.

Аналіз засвідчив, що виховання молоді в університеті – це комплексна діяльність, що об'єднує естетичні, моральні та соціальні аспекти, допомагаючи формувати не лише фахівців, а й чутливих і свідомих громадян, готових до активної участі в суспільному житті.

Таким чином, виховний процес у НУБіП України представляє собою комплексний підхід до формування гармонійної особистості, здатної до морального самовизначення та творчого самовираження. Університет не лише забезпечує високий рівень професійної підготовки, але й активно сприяє розвитку культурних, естетичних та моральних цінностей, що є основою для створення відповідального і активного громадянина. Важливість цієї діяльності в контексті сучасного суспільства не можна недооцінювати, адже формування нових духовних цінностей є запорукою майбутнього розвитку не лише окремої особистості, а й суспільства загалом.

2.2. Досвід формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами психолого-педагогічних відносин

Педагогічна діяльність є важливою складовою професійної сфери, яка має соціально-економічний характер. Вона реалізується через рефлексивне управління фахівців у галузі освіти, спрямоване на самостійну діяльність учнів і студентів у процесах навчання, виховання та розвитку особистості. Ця діяльність є метою, що доповнює автономну активність учасників педагогічного процесу. Ефективність і якість педагогічної діяльності значною мірою залежать від мотивації та активності учасників. Їхні мотиваційні чинники зі свого боку визначаються рівнем зацікавленості та психологічного комфорту під час організації взаємодії в освітньому процесі.

Створення сприятливої, фасилітативної атмосфери взаємодії між педагогом та вихованцями залежить від внутрішнього морального та естетичного змісту

особистості педагога. Цей зміст виявляється в його діях, надаючи їм або естетичної привабливості, що є ознакою високої педагогічної майстерності, або ж негативного характеру, що свідчить про професійну недостатність педагога. Це може призвести до професійного вигорання та розвитку дидактогенії у здобувачів освіти (психічної травми, причиною якої є педагог (несправедливе, неповажне, упереджене ставлення до здобувача освіти, прилюдне висміювання його відповідей, поведінки, зовнішнього вигляду, здібностей, грубе, принизливе засудження).

Науковець О. Отич стверджує: «Фундаментальне значення педагогічної дії для функціонування усіх освітніх інститутів полягає, на нашу думку, в тому, що, по-перше, вона є найменшим і найважливішим елементом діяльності, без якого унеможлиблюється сама ця діяльність... По-друге, дія є способом об'єктивації сутності речей, явлення цієї сутності світу. Можна говорити багато правильних і красивих слів, позиціонувати себе певним чином, а вчиняти зовсім протилежно до того, що проголошується. По-третє, якщо педагогічну діяльність можна схарактеризувати у педагогічній теорії за допомогою узагальнюючих підходів і теоретичних положень, які задають певну модель, еталон цієї діяльності й розповсюджуються на усю педагогічну систему, різні сфери педагогічної науки і практики, то педагогічна дія завжди є індивідуальною й неповторною, а отже, кожен педагог здійснює педагогічну діяльність по-своєму, хоча й користується при цьому загальними теоретичними і методичними засадами.» [27, с. 35–36].

Підкреслюючи важливість не лише педагогічної теорії, яка зазвичай доступна переважно науковцям, а й практики, котра щодня здійснюється педагогами, академік І. Зязюн наголошує на фундаментальному значенні естетичних та етичних аспектів педагогічної діяльності. Дія є основою, що визначає зміст, особливості розвитку та ефективність вирішення будь-якої ситуації в людському житті, і має вирішальне значення в процесі виховання. Якщо батьки чи педагоги говорять дитині правильні речі, але їхні дії суперечать цим словам, дитина не сприймає інформацію та знання, а засвоює досвід вчинків. Це призводить до виникнення подвійних стандартів у свідомості дитини: одне – декларувати, а інше – робити в

реальному житті. Негативні та руйнівні наслідки цього явища можна спостерігати як у глобальній політиці, так і в інших сферах суспільного життя [31].

Краса педагогічної дії, за твердженням науковця, є основною причиною, чому педагогіка сприймається як наука і мистецтво одночасно. У цьому контексті вона сприяє комплексному формуванню особистості, адже «науково-мистецька» педагогічна діяльність охоплює всі три сфери: інтелектуальну, емоційну та вольову [31]. Окрім того, учений стверджує, що (цитуються за О. Отич) «Подібність педагогічної дії до мистецької, зокрема, риторичної, виявляється в тому, що обидві вони будуються на основі триєдності логосу – етосу – пафосу...Стосовно мистецької й педагогічної дії ця триада категорій співвідноситься відповідно з триадами Інтелект – Воля – Афект та Логіка – Етика – Естетика, що зумовлюють класичну триєдність Істини – Краси – Добра. Кожна з цих категорій має своє наповнення...Так, триада Інтелект – Логіка – Істина містить у собі достовірне знання, що не підлягає сумніву і є безвідносним ідеалом. Недаремно говорять, що правда в кожного своя, а істина одна. Триада Воля – Етика – Добро акцентує увагу на обов'язку, відповідальності й гуманності особистості й дії педагога. Триада Афект – Естетика – Краса охоплює передусім емоції, почуття й переживання людини, які виступають зумовлюючими чинниками й спонуками до діяльності» [27, с. 37–38].

Для педагогічної діяльності важливою є єдність цих категорій. Як зазначив П. Юркевич у своїй «Філософії серця», якщо заклад освіти навчає вихованців та формує «уміння знати без здатності переживати, а завдяки переживанням – співчувати», то він надає їм «світло без тепла». У такому випадку їхні знання можуть стати лише інструментами для задоволення самолюбства, а не для суспільного блага, щастя та розвитку людей. Адже світ відкривається і стає близьким людині не через знання, а через її серце, емоції і почуття [76, с. 85].

Крім того, емоційний вплив педагогічної дії забезпечує результат, що наближає її до мистецької діяльності, – це післядія. Чим сильніше твір мистецтва вражає особистість і впливає на її свідомість та підсвідомість під час естетичного сприйняття, тим глибшою та тривалішою буде його післядія. Аналогічно,

педагогічна дія, завдяки своєму впливу, який справляє потужне враження на вихованців, спонукає їх до подальших самостійних дій, перетворюючи освітньо-виховний процес на учіння, виховання на самовиховання, а розвиток – на саморозвиток.

Процес навчання не може бути успішним без самостійного учіння здобувача освіти, а виховання та розвиток, по суті, є створенням умов і мотивації для самовиховання й саморозвитку. А. Дістервег підкреслював, що освіта та розвиток не можуть бути нав'язані чи передані; кожен, хто прагне до цього, має досягти цього лише власними зусиллями, отримуючи лише зовнішній поштовх.

Для досягнення значного впливу власної педагогічної діяльності на здобувачів освіти як вихованців, педагог повинен бути естетично виразним, тобто справжнім педагогом-артистом (І. Зязюн). Він має стати майстром своєї справи, виконуючи її на найвищому – мистецькому рівні.

З погляду комплексного підходу до вивчення психолого-педагогічних відносин вважаємо їх важливим чинником у формуванні моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Дослідження поєднує психологічні аспекти взаємодії студентів і викладачів з педагогічними методами, що дозволяє запропонувати нові стратегії виховання на основі гармонійної співпраці.

Психолого-педагогічні відносини, на нашу думку, це складна система взаємодії між педагогами, здобувачами освіти та іншими учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на психологічних і педагогічних принципах. Вони відіграють ключову роль у формуванні ефективного освітнього середовища, сприяють розвитку особистості здобувачів освіти та забезпечують успішність самого освітнього процесу.

Виділимо психічні, педагогічні аспекти відносин, розглянемо взаємозв'язок між ними та значення психолого-педагогічних відносин для освітнього процесу.

1. Психологічні аспекти відносин. Психологічні відносини в освіті стосуються емоційних, когнітивних та соціальних взаємодій між учасниками освітнього процесу. Важливими елементами є емоційна підтримка, індивідуальний підхід та мотивація. Позитивний емоційний клімат сприяє кращому засвоєнню знань.

Педагог, який вміє підтримувати та заохочувати здобувачів освіти, допомагає їм відчувати себе впевненіше. Кожен здобувач освіти є унікальною особистістю з власними потребами і стилями навчання. Психологічні відносини включають адаптацію навчальних методів відповідно до цих індивідуальних особливостей. Педагог має розуміти мотиваційні чинники, що спонукають здобувачів освіти до навчання, та використовувати їх у процесі викладання.

2. *Педагогічні аспекти відносин.* Педагогічні відносини охоплюють професійні взаємодії, спрямовані на передачу знань, виховання та розвиток здобувачів освіти. Основні аспекти включають результативну комунікацію, авторитет і довіру, взаємодію. Комунікація, оскільки відомо, що ефективне спілкування між педагогом і здобувачами освіти є запорукою успішного навчання. Вона включає не лише передачу інформації, а й активне слухання та обговорення. Авторитет і довіра, тобто педагог повинен мати авторитет в очах здобувачів освіти, який будується на основі професійності, справедливості та відкритості. Довіра є ключовим фактором, що дозволяє замовникам освітніх послуг відкрито висловлювати свої думки і почуття. Взаємодія, тому що важливо, щоб здобувачі освіти не лише отримували знання, а й брали активну участь в освітньому процесі.

3. *Взаємозв'язок між психологічними та педагогічними аспектами.* Як відомо, психологічні та педагогічні аспекти взаємопов'язані. Психологічний стан здобувачів освіти безпосередньо впливає на їхні навчальні досягнення, а педагогічні методи можуть змінити психологічні бар'єри, що заважають успішному навчанню. Наприклад, педагог, який уміє створити позитивну атмосферу, зменшує тривожність здобувачів освіти, що зі свого боку підвищує їхню успішність.

4. *Значення психолого-педагогічних відносин для освітнього процесу* визначається ефективністю навчально-пізнавальної діяльності, соціальною адаптацією здобувачів освіти та їхнім особистісним розвитком. Ефективність навчання надзвичайно важлива, тому що саме налагоджені психолого-педагогічні відносини сприяють підвищенню мотивації здобувачів освіти, їхньої активності та креативності. Соціальна адаптація до оточення, оскільки здобувачі освіти, які перебувають у підтримувальному середовищі, легше адаптуються до соціальних

умов, формують комунікативні навички та здатність до співпраці. Особистісний розвиток через взаємодію з педагогом і однолітками, що впливає на формування цінностей, моральних орієнтирів і особистісних якостей здобувачів освіти.

Тож психолого-педагогічні відносини є основою успішного освітнього процесу. Вони вимагають комплексного підходу, що враховує психологічні, соціальні та педагогічні аспекти. Педагог, який розуміє ці відносини, може значно підвищити ефективність навчання і сприяти всебічному розвитку здобувачів освіти.

Вітчизняні науковці переважно досліджували моральний та естетичний бік окремо в розрізі виховання, культури тощо.

Так, на думку Р. Драган та Л. Драган, «ефективність морального виховання студентів визначають такі чинники: створення в закладі вищої освіти психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського співжиття; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку студентів, особливостей їх майбутнього фаху; превентивне (профілактичне) проведення виховних заходів з акцентуванням уваги на запобіганні аморальним явищам у студентському середовищі; підтвердження декларованих педагогами моральних принципів їх моральною практикою, яка б відповідала найвищим критеріям моральності» [25, с. 85].

С. Романюк та О. Косташук вважають, що «забезпечення комфортних моральних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу (студент-викладач, викладач-студент, студент-студент та ін.) є тим основним чинником виховання моральної культури майбутніх учителів. Такий тип стосунків забезпечує вироблення у майбутніх учителів стійкої моральної позиції, почуття обов'язку та відповідальності, вміння приймати моральні рішення, а, найголовніше, - здатність проявляти себе та свої вчинки у відповідності до чинних моральних норм та вимог суспільства. Від рівня професійної компетентності, педагогічної майстерності викладача, рівня його інтелектуальної підготовки, вміння діяти по совісті та честі, дотримуватися почуття гідності, моральної вихованості та інших моральних якостей – залежить зацікавленість студентів до навчання, рівень їхньої успішності

та процес виховання моральної культури як однієї з професійно значущих якостей майбутнього вчителя» [53].

Згідно з концепцією І. Зязюна, основоположника української педагогічної майстерності, педагогічна діяльність досягає свого найвищого рівня саме в прояві творчої активності вчителя, а естетична культура є складником педагогічної майстерності. Він підкреслює, що педагог-майстер виконує роль носія культурних цінностей, які проявляються в інтелектуальному та естетичному вимірах. Духовне та естетичне задоволення від власної діяльності підносить педагога над буденністю, дозволяючи йому сприймати світ через призму мудрості, краси і гуманізму. Це надихає його направляти свою творчість на шлях безкорисливого пошуку естетичних і культурних цінностей.

Таке самовираження педагога реалізується через повсякденні дії, спрямовані на формування естетичного образу поведінки, цілеспрямовану діяльність у розвитку естетичної культури, емоційне збагачення та пошук краси. Це включає в себе вдосконалення власного духовного обличчя та поглиблення естетичних переживань [31].

Науковець Г. Сотська стверджує: «Аналіз праць учених з проблеми естетичної культури вчителя засвідчило такі основні ознаки її сформованості: спрямованість на естетичне у процесі професійної діяльності, яка характеризується потребою в освіті, у прагненні виокремлювати й розрізняти естетичне в різних явищах дійсності; естетико-педагогічна освіченість, яка зумовлює наявність у вчителя знань з естетики, культурології, теорії та історії мистецтва; розвиненість естетичних почуттів, потреб, ідеалів, сформований високий естетичний і художній смак, що надає можливість вчителю аналізувати й оцінювати естетичне в матеріально-предметному світі, в людських стосунках, у професійній діяльності, у мистецтві; наявність комплексу практичних умінь та навичок в галузі естетичної і художньої діяльності; естетика зовнішнього вигляду і поведінки; культура мовлення, його емоційність, точність, лаконізм, образність» [61, с. 62–63].

У сучасному глобалізованому світі значення моральної та естетичної культури невпинно зростає. Глобалізація створює нові виклики й можливості,

впливаючи на культурні цінності, етичні норми та естетичні уявлення. У цьому контексті важливо розглянути, як моральна та естетична культура впливають на соціальні взаємодії, розвиток особистості та глобальну спільноту.

1. Моральна культура як основа етики та соціальної відповідальності:

- визначення моральної культури, яка охоплює цінності, норми та принципи, що регулюють поведінку людей у суспільстві. Вона формує уявлення про добро і зло, справедливість та відповідальність;

- соціальна відповідальність, оскільки в глобалізованому світі моральна культура сприяє розвитку соціальної відповідальності. Люди повинні усвідомлювати наслідки своїх дій не лише для себе, а й для інших, зокрема для представників різних культур і націй;

- взаємодія культур, тому що моральні принципи сприяють налагодженню діалогу між різними культурами. Це особливо важливо в умовах глобалізації, коли зростає взаємозалежність між народами.

2. Естетична культура для формування світогляду та емоційної чутливості:

- визначення естетичної культури, яка включає в себе цінності, що стосуються краси, мистецтва й естетичних переживань. Вона допомагає формувати емоційну чутливість і здатність сприймати красу у різних її проявах;

- естетика в глобалізованому світі, оскільки в умовах глобалізації естетична культура дозволяє людям знайомитися з різними мистецькими традиціями. Це сприяє розвитку кроскультурного діалогу та взаєморозуміння;

- креативність та інновації, бо естетична культура стимулює творчість і новаторство. У сучасному світі здатність мислити нестандартно та генерувати нові ідеї стає ключовою для успіху в різних сферах.

3. Взаємозв'язок моральної та естетичної культури:

- сформованість цілісної особистості. Моральна та естетична культура взаємодіють, формуючи цілісну особистість. Естетичні переживання можуть

сприяти моральному розвитку, а моральні цінності — впливати на сприйняття краси.

– соціальні трансформації, оскільки в глобалізованому світі моральна і естетична культури можуть бути двигунами соціальних змін. Вони сприяють формуванню нових норм і цінностей, які відповідають сучасним викликам.

4. Виклики та перспективи:

– комерціалізація культури. Одним з викликів є комерціалізація культури, що може призвести до зниження моральних і естетичних стандартів. Важливо зберігати автентичність культурних цінностей;

– екологічна етика. Зростаюча увага до екологічних проблем вимагає розвитку нових моральних принципів, які б враховували відповідальність перед майбутніми поколіннями;

– підтримка кроскультурного діалогу. Потрібно активізувати зусилля для підтримки діалогу між культурами, що дозволить зміцнити мир і порозуміння в умовах глобалізації.

Таким чином, нами доведено, що моральна та естетична культура відіграють ключову роль у сучасному глобалізованому світі. Вони формують цінності, які сприяють розвитку особистості, соціальної відповідальності та міжкультурного діалогу. Успішне співіснування різних культур та їхніх цінностей стане запорукою стабільності та розвитку в умовах глобалізації.

На думку дослідниці Т. Кравченко, «варто все ж таки не забувати хто ми є, пам'ятати свої традиції та шанобливо ставитися до всього живого, підтримувати, а не винищувати і не використовувати природу у власних цілях. Ми є частиною природи і варто це пам'ятати. І необхідно пам'ятати вираз Г. Гегеля «Хочеш змінити світ, зміни самого себе», керуватися категоричним імперативом І. Канта і принципами біоетики, адже виходячи із поняття Umwelt, ми вбираємо в себе природу і необхідно шанобливо до неї ставитися, адже і ми є її частиною» [33, с. 43].

Отже, естетичні та етичні принципи педагогічної діяльності, що реалізуються засобами психолого-педагогічних відносин, устанавлюють ціннісні

орієнтири, у межах яких педагогічна дія набуває якості краси. Це зі свого боку стимулює безперервне особистісне та професійне зростання як здобувачів освіти різних закладів освіти, так і самих педагогів – викладачів і вчителів, вихователів. Такі засади допомагають їм усвідомити свою роль не лише як фахівців, які повинні передати знання з певної дисципліни та оцінити їхнє засвоєння, а й як педагогів-майстрів, які прагнуть стати для своїх вихованців учителями життя. Вони залишають яскравий і незабутній слід у їхніх душах та відкривають шлях до особистісної й професійної самореалізації, а також до вибудовування власної освітньої і життєвої траєкторії.

2.3. Емпіричне дослідження щодо сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти

Сформованість моральної та естетичної культури здобувачів освіти є надзвичайно важливою для розвитку людського ресурсу та потенціалу України. Щоб проаналізувати стан сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти, нами використано розроблену анкету (Додаток А).

Опитування проведено серед здобувачів вищої освіти НУБіП України гуманітарно-педагогічного факультету, які навчаються за освітніми програмами У дослідженні взяли участь студенти магістратури другого курсу, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, у кількості 26 осіб.

Мета анкетування: з'ясувати стан сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти та їхню позицію щодо сформованості загальної культури, а також можливі шляхи вдосконалення процесу формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в НУБіП України.

Результати анкетування (Додаток Б), проведеного серед здобувачів освіти, стосовно відповідей на перше запитання щодо їхньої здатності співпереживати іншим людям у різних ситуаціях виявилися досить позитивними. Учасникам було запропоновано оцінити свою здатність до співпереживання за чотирима критеріями: «дуже висока», «висока», «середня» та «низька».

Найзначнішу частку, а саме 52,1%, становлять респонденти, які оцінили свою здатність співпереживати як високу. Це свідчить про те, що більшість учасників вважають себе достатньо чутливими до емоцій інших людей, маючи на увазі, що вони здатні зрозуміти почуття оточуючих. Цей показник є обнадійливим, оскільки висока емоційна чутливість може сприяти формуванню здорових міжособистісних стосунків і покращувати соціальну взаємодію в колективі. Проте лише 9,2% респондентів вважають свою здатність до співпереживання «дуже високою». Це може свідчити про певні обмеження у самооцінці учасників, адже високий рівень співпереживання вимагає не лише емоційної чутливості, але й вміння справлятися з власними емоціями. Багато учасників можуть усвідомлювати свої емоційні реакції, але не вважають себе експертами у цій галузі.

Третина респондентів (31%) оцінила свою здатність співпереживати як середню. Це свідчить про те, що у деяких випадках вони можуть відчувати емоції інших людей, проте не завжди вдається їм з цим впоратися. Цей результат вказує на можливість існування бар'єрів у спілкуванні або недостатнього досвіду у міжособистісних взаємодіях, які можуть заважати глибшому розумінню почуттів інших. Лише 7,7% учасників анкетування вказали на низьку здатність співпереживати. Цей показник є досить низьким і свідчить про те, що в цілому більшість здобувачів освіти має позитивне ставлення до своїх емоційних навичок. Проте, наявність навіть невеликої кількості респондентів, які відчувають труднощі в розумінні почуттів інших, підкреслює необхідність проведення спеціалізованих програм, які б допомагали розвивати цю важливу навичку.

У межах анкетування у другому запитанні респондентам було поставлено запитання про важливість дотримання моральних принципів у їхній повсякденній діяльності. Відповіді були представлені у чотирьох категоріях: «дуже важливо», «важливо», «не дуже важливо» та «не важливо». Результати показали, що лише 32,4% учасників вважають, що дотримуватися моральних принципів «дуже важливо». Це свідчить про наявність групи людей, для яких моральні цінності є основою їхніх дій і рішень у повсякденному житті. Вони прагнуть жити відповідно

до своїх принципів, що може свідчити про високий рівень етичної свідомості та відповідальності.

У той же час, лише 18,3% респондентів вказали, що дотримуватися моральних норм «важливо», але допускають можливість винятків. Це вказує на те, що навіть у свідомості тих, хто вважає моральність важливою, може існувати певна гнучкість у застосуванні цих принципів у різних життєвих ситуаціях. Це може бути пов'язано з усвідомленням складності сучасного життя, де іноді доводиться балансувати між етичною відповідальністю та реаліями обставин. Вражаючи 39,4% респондентів оцінили дотримання моральних принципів як «не дуже важливе». Цей показник свідчить про те, що значна частина учасників анкетування вважає, що моральні норми можуть змінюватися залежно від ситуації. Це може свідчити про певну амбівалентність у ставленні до моральності, а також про можливу сприйнятливості до суспільних чи культурних впливів, які можуть формувати індивідуальні етичні уявлення. Зовсім невелика частка респондентів, а саме 9,9%, вказала на те, що дотримання моральних принципів є «не важливим». Це може свідчити про скептичне ставлення до традиційних етичних норм або про прагнення до більш вільного підходу в оцінці моралі, де вважається, що у різних ситуаціях можуть бути різні етичні підходи.

В анкетуванні в третьому запитанні респондентам було запропоновано оцінити роль естетичних цінностей у формуванні їхньої особистості, обравши одну з чотирьох відповідей: «велику роль», «помірну роль», «невелику роль» та «ніякої ролі». Результати виявили, що 23,9% учасників вважають, що естетичні цінності відіграють «велику роль» у формуванні їхньої особистості. Це свідчить про те, що для цієї групи людей естетика є важливим фактором, який впливає на їхні думки, емоції та стиль життя. Вони усвідомлюють, що естетичні переживання та цінності можуть суттєво формувати їхній внутрішній світ і сприйняття реальності. Також 23,9% респондентів вказали, що естетичні цінності мають «помірну роль». Це може свідчити про те, що, хоча естетика важлива для цих людей, вони не вважають її єдиним чи головним чинником формування особистості. Ця категорія може включати осіб, які розуміють значення естетичних аспектів, але також визнають

важливість інших факторів, таких як моральні цінності, соціальні взаємодії або інтелектуальний розвиток.

Вражаюча частка респондентів, а саме 33,8%, оцінила роль естетичних цінностей як «невелику». Це може вказувати на те, що для багатьох людей естетичні аспекти не є пріоритетними у їхньому житті, або що вони не приділяють їм достатньої уваги. Ця група може вважати естетику вторинною у порівнянні з іншими аспектами, такими як практичність або функціональність.

Нарешті, 18,2% учасників вказали, що естетичні цінності не відіграють «ніякої ролі» у формуванні їхньої особистості. Це може свідчити про певний скепсис щодо естетики або про акцент на більш раціональних чи утилітарних підходах до життя, де естетичні аспекти не мають значення.

Також респондентам у четвертому запитанні було запропоновано висловити свою думку щодо здатності мистецтва впливати на моральні цінності суспільства, обираючи одну з чотирьох відповідей: «так, дуже сильно», «так, помірно», «ні, незначно» та «ні, зовсім не впливає». Результати показали, що лише 9,8% учасників вважають, що мистецтво має «дуже сильний» вплив на моральні цінності. Це може свідчити про те, що ця група респондентів усвідомлює потужний потенціал мистецтва у формуванні суспільних уявлень про моральність, справедливість та етичні норми. Вони вважають, що мистецтво здатне викликати глибокі емоції та спонукати до переосмислення моральних принципів. Більшість респондентів, а саме 51,3%, вказали, що мистецтво впливає на моральні цінності «помірно». Це свідчить про те, що люди визнають наявність впливу мистецтва, але вважають його лише одним із чинників, поряд з іншими соціальними та культурними факторами. Ця позиція вказує на усвідомлення багатогранності процесу формування моральності в суспільстві, де мистецтво виконує підтримуючу роль.

На значний відсоток учасників, а саме 33,8%, припадає думка, що мистецтво має «незначний» вплив на моральні цінності. Це може свідчити про те, що вони вважають мистецтво менш значущим у порівнянні з іншими аспектами суспільного життя, такими як сімейні цінності, освіта чи релігія. Для цієї групи людей мистецтво не є вирішальним фактором у формуванні їхніх моральних переконань.

Нарешті, 5,1% респондентів вважають, що мистецтво «зовсім не впливає» на моральні цінності суспільства. Ця позиція може свідчити про певний скептицизм щодо ролі мистецтва у формуванні моральності або про акцент на інших джерелах моральних норм, які вони вважають більш впливовими.

П'ятим запитанням респонденти були запитані про своє ставлення до соціальної справедливості та рівності, обираючи одну з чотирьох відповідей: «підтримую всіма силами», «підтримую, якщо це можливо», «важливо, але не займаюся цим» та «не вважаю це важливим». Результати свідчать, що 29,6% учасників вважають соціальну справедливість важливим завданням і готові підтримувати її всіма силами. Цей показник вказує на те, що значна частина респондентів відчуває особисту відповідальність за просування справедливості в суспільстві. Далі, 21,1% учасників підтримують ідею соціальної справедливості, проте з певними обмеженнями. Це може свідчити про те, що ці респонденти усвідомлюють важливість справедливості, але, можливо, вважають, що її реалізація потребує додаткових умов або зусиль. 39,4% респондентів вказали, що вважають соціальну справедливість важливою, але не займаються цим активно. Це може свідчити про усвідомлення проблеми, але відсутність особистої активності або можливостей для участі в її вирішенні. Нарешті, 9,9% учасників не вважають соціальну справедливість важливим питанням. Цей показник може свідчити про байдужість або відсутність інтересу до соціальних проблем серед цієї частини респондентів.

У процесі анкетування в шостому запитанні респонденти мали можливість висловити, яка форма творчості їм найбільше цікава та важлива, обираючи з чотирьох варіантів: «література та поезія», «музика та живопис», «театр та кіно» і «наукові дослідження». Результати показують, що найбільша частка респондентів, а саме 34,0%, вважає театральне мистецтво та кіно найбільш цікавою і важливою формою творчості. Це свідчить про те, що учасники анкетування цінують можливість глибокого емоційного вираження і здатність театру та кіно передавати складні думки та переживання. На другому місці за популярністю опинилися «музика та живопис», які отримали 23,9% голосів. Це вказує на значення

образотворчого мистецтва і музики як засобів самовираження, що можуть приносити естетичну насолоду і натхнення. Література та поезія також мають значущий вплив, з 23,8% респондентів, які обрали цей варіант. Це підкреслює важливість писемного слова та читання у формуванні ідентичності та розуміння світу. Нарешті, 18,3% респондентів висловили зацікавленість у наукових дослідженнях, що свідчить про те, що для цієї частини учасників творчість у науці є важливим способом розвитку та самовираження.

У рамках анкетування, відповідаючи на сьоме запитання, учасники мали змогу висловити свою думку щодо важливості вивчення культурної спадщини свого народу, обираючи з чотирьох варіантів відповіді: «дуже важливо», «важливо», «не дуже важливо» та «не важливо». Результати показали, що для 52,1% респондентів вивчення культурної спадщини є важливим. Це свідчить про бажання та зацікавленість у пізнанні культурних традицій, історії та звичаїв, що сприяє формуванню ідентичності особистості. 9,2% учасників вважають, що знання культурної спадщини є дуже важливим. Це вказує на усвідомлене ставлення до збереження та передачі культурних цінностей наступним поколінням, а також на розуміння їхньої ролі у формуванні колективної ідентичності.

У той же час, 34% респондентів вказали, що не дуже звертають увагу на культурну спадщину, що може свідчити про недостатню зацікавленість або брак можливостей для вивчення цих аспектів. Лише 4,7% учасників вважають, що вивчення культурної спадщини не важливе, підкреслюючи, що для них сучасність є пріоритетнішою за минуле.

В останньому запитанні анкети – восьмому – учасники мали можливість визначити, які цінності вони вважають найважливішими у своїй діяльності, обираючи з чотирьох запропонованих варіантів: «чесність і справедливість», «творчість і інновації», «відповідальність і дисципліна» та «співпраця і підтримка». Результати показали, що 32,4% респондентів визначають чесність і справедливість як основні цінності своїх дій. Це свідчить про високий рівень усвідомлення моральних принципів та етичних норм, які учасники вважають важливими в усіх аспектах свого життя. Відповідальність і дисципліна займають друге місце, з 29,4%

голосів. Це підтверджує, що учасники розуміють необхідність дотримання зобов'язань і вважають ці якості важливими для досягнення успіху у своїй діяльності. Творчість і інновації, з показником 18,3%, також отримали значну підтримку. Це вказує на прагнення респондентів до нових ідей та рішень, що важливо у сучасному швидко змінному світі. Співпраця і підтримка, з 19,9% голосів, показують, що учасники цінують командну роботу та взаємодопомогу. Це підкреслює важливість соціальних зв'язків та взаємної підтримки у досягненні спільних цілей.

Результати анкетування вказують на позитивну тенденцію у здатності респондентів співпереживати іншим, із більшістю учасників, що оцінюють свої емоційні навички високо. Це може позитивно вплинути на їх соціальну взаємодію, проте частина респондентів має середній та низький рівень співпереживання, що відкриває можливості для програм розвитку емоційної інтелігенції. Дослідження моральних принципів показує, що багато респондентів прагнуть дотримуватися етики, але визнають, що стандарти можуть змінюватися в залежності від ситуації. Це підкреслює потребу в подальшому навчанні з моральних цінностей.

Щодо естетичних цінностей, учасники висловлюють різні думки про їхню важливість у формуванні особистості. Це свідчить про потребу в обговоренні естетики в освітньому контексті. Вплив мистецтва на моральні цінності також оцінюється неоднозначно: більшість вважає його помірним, що вказує на потребу в подальшому вивченні цієї теми.

У питаннях соціальної справедливості більшість респондентів усвідомлює її важливість, але активна участь у підтримці цього принципу залишається обмеженою, що створює простір для виховання соціальної відповідальності серед молоді. Щодо культурної спадщини, більшість респондентів розуміє її значущість, проте деякі не приділяють цьому достатньої уваги, що може стати основою для розвитку освітніх програм. Узагальнюючи, учасники акцентують увагу на моральних цінностях, відповідальності та інноваціях, що може бути корисним для подальшої роботи над формуванням ціннісних орієнтацій в освіті.

Висновки до розділу другого

Розділ другий фокусується на дослідженні особливостей формування моральної та естетичної культури у здобувачів освіти, містить аналіз стану формування моральної та естетичної культури в практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Досліджуються наявні програми та методи, які використовуються в освітньо-виховному процесі для розвитку цих аспектів. Підсумовано, що виховний процес у Національному університеті біоресурсів і природокористування України спрямований на створення умов для всебічного розвитку особистості студента. Це не лише передбачає набуття професійних знань, а й розвиток моральних, естетичних та громадянських якостей, що є важливими складовими сучасного суспільства.

Розглянуто досвід формування моральної та естетичної культури через психолого-педагогічні відносини. Сформульовано визначення терміна «психолого-педагогічні відносини» як складна система взаємодії між педагогами, здобувачами освіти та іншими учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на психологічних і педагогічних принципах. Вони відіграють ключову роль у формуванні ефективного освітнього середовища, сприяють розвитку особистості здобувачів освіти та забезпечують успішність самого освітнього процесу. Підкреслено, що ефективна взаємодія між викладачами і студентами створює сприятливе середовище для розвитку цінностей. Важливими є також роль групової роботи, дискусій і творчих проєктів.

Представлено результати емпіричного дослідження щодо сформованості моральної та естетичної культури у здобувачів освіти. Використовуються методи анкетування та спостереження для оцінки рівня усвідомлення і практичного застосування моральних і естетичних норм серед студентів.

Результати анкетування вказують на позитивну тенденцію у здатності респондентів співпереживати іншим, із більшістю учасників, що оцінюють свої емоційні навички високо. Це може позитивно вплинути на їх соціальну взаємодію, проте частина респондентів має середній та низький рівень співпереживання, що відкриває можливості для програм розвитку емоційної інтелігенції. Дослідження

моральних принципів показує, що багато респондентів прагнуть дотримуватися етики, але визнають, що стандарти можуть змінюватися в залежності від ситуації. Це підкреслює потребу в подальшому навчанні з моральних цінностей.

Щодо естетичних цінностей, учасники висловлюють різні думки про їхню важливість у формуванні особистості. Це свідчить про потребу в обговоренні естетики в освітньому контексті. Вплив мистецтва на моральні цінності також оцінюється неоднозначно: більшість вважає його помірним, що вказує на потребу в подальшому вивченні цієї теми.

У питаннях соціальної справедливості більшість респондентів усвідомлює її важливість, але активна участь у підтримці цього принципу залишається обмеженою, що створює простір для виховання соціальної відповідальності серед молоді. Щодо культурної спадщини, більшість респондентів розуміє її значущість, проте деякі не приділяють цьому достатньої уваги, що може стати основою для розвитку освітніх програм. Узагальнюючи, учасники акцентують увагу на моральних цінностях, відповідальності та інноваціях, що може бути корисним для подальшої роботи над формуванням ціннісних орієнтацій в освіті.

Висновки до другого розділу акцентують увагу на необхідності активного впровадження інноваційних методів в освітній процес для покращення стану моральної та естетичної культури здобувачів освіти.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

3.1. Формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами спецкурсу

Формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти засобами спецкурсу є важливим етапом у їхньому особистісному та професійному розвитку. Ось кілька аргументів, що підтверджують цю необхідність. Спеціалізовані курси дозволяють зосередитися на конкретних аспектах моральної та естетичної культури, надаючи учням чітке розуміння цінностей, норм і принципів, які формують їхню особистість.

У межах спецкурсу студенти можуть не лише вивчати теоретичні основи моральної та естетичної культури, але й практикувати їх у реальних життєвих ситуаціях, що підвищує рівень їхньої соціальної відповідальності. Заняття, спрямовані на аналіз моральних дилем і естетичних явищ, розвивають критичне мислення і здатність до етичної рефлексії, що є необхідним для прийняття зважених рішень у професійному середовищі.

Окрім того, спецкурс сприяє розвитку емоційної інтелігентності, адже учасники навчаються співпереживати, розуміти емоції інших, а також висловлювати свої почуття через різні мистецькі форми. Залучення до мистецтва та естетичних практик підвищує естетичний рівень студентів, формуючи їхній смак і здатність до сприймання краси в повсякденному житті.

Освічені особистості, які мають високу моральну та естетичну культуру, стають активними учасниками суспільного життя, здатними позитивно впливати на свою громаду. Спецкурс дозволяє студентам знайти баланс між моральними і естетичними аспектами життя, що сприяє всебічному розвитку особистості.

Таким чином, формування моральної та естетичної культури через спецкурс є не лише освітнім завданням, але й важливим кроком у розвитку свідомих і відповідальних громадян.

Моральна та естетична культура становлять невід'ємні складові загальної культури особистості, які впливають на її світогляд, цінності та соціальну поведінку. У процесі дослідження нами розроблено спецкурс «*Моральна та естетична культура здобувачів освіти*».

Мета курсу: формування у здобувачів вищої освіти моральної відповідальності, естетичних ідеалів, розуміння етичних норм та цінностей, що сприяють гармонійному розвитку особистості та суспільства. Курс спрямований на розвиток етичної свідомості та естетичної чутливості.

Завдання курсу:

1. Ознайомити студентів з основними категоріями етики та естетики.
2. Розвинути критичне мислення щодо питань морального вибору та естетичного сприйняття.
3. Сформуванати практичні навички моральної поведінки в різних життєвих ситуаціях.
4. Сприяти розвитку особистісної естетичної культури та здатності оцінювати мистецькі твори.
5. Виховувати етичну відповідальність у професійній діяльності.

У межах курсу «*Моральна та естетична культура здобувачів освіти*» розглядаються ключові аспекти формування моральних цінностей і естетичних принципів, а також практичні підходи до їх інтеграції в освітній процес.

Форми проведення навчання: лекції, семінари з аналізом етичних та естетичних проблем, круглі столи та дискусії, морально-етичні та естетичні ігри, аналіз художніх творів та практичні заняття з їхньої оцінки, рефлексія студентів на тему власних естетичних і моральних ідеалів

Рекомендоване таке оцінювання: поточне оцінювання: участь у семінарах, групових дискусіях; творчі роботи (есе, рецензії на мистецькі твори), підсумковий тест із ключових понять курсу, залік у формі усного обговорення основних моральних та естетичних проблем

На вивчення курсу відводиться 60 год (2 кредити). Із них на лекції 18 год, практичні 20 год. Самостійна робота складає 22 год (табл.. 3.1 та 3.2).

СТРУКТУРА КУРСУ**«Моральна та естетична культура здобувачів освіти»****(лекційні заняття)**

Змістові модулі та теми	Кількість годин
	лекції
Модуль I. Основи моральної культури здобувачів освіти	
<p>Тема 1. Вступ до моральної культури: сутність, зміст та значення.</p> <p>1.1. Поняття моралі та етики.</p> <p>1.2. Історичний розвиток моральних норм.</p> <p>1.3. Моральна культура як складова загальної культури особистості.</p>	2
<p>Тема 2. Моральні цінності та принципи.</p> <p>2.1. Основні моральні цінності: справедливість, чесність, свобода.</p> <p>2.2. Професійна етика у різних сферах діяльності.</p> <p>2.3. Моральна дилема: етичні проблеми та шляхи їхнього вирішення.</p>	2
<p>Тема 3. 3. Моральний вибір і відповідальність.</p> <p>3.1. Поняття моральної відповідальності.</p> <p>3.2. Критерії морального вибору.</p> <p>3.3. Роль моральної відповідальності в освіті.</p>	2
Модуль II. Основи естетичної культури здобувачів освіти	
<p>Тема 4. Естетика як філософська дисципліна.</p> <p>4.1. Визначення естетики та її місце у філософії.</p> <p>4.2. Історія розвитку естетичної думки.</p> <p>4.3. Поняття прекрасного, піднесеного, трагічного та комічного.</p>	2
<p>Тема 5. Естетичний смак і оцінка мистецьких творів.</p> <p>5.1. Поняття естетичного смаку та його формування.</p> <p>5.2. Критерії оцінки мистецтва: суб'єктивне та об'єктивне.</p> <p>5.3. Види мистецтва та їх вплив на розвиток естетичних уявлень.</p>	2
<p>Тема 6. Естетична культура особистості здобувача освіти.</p> <p>6.1. Формування естетичного ідеалу у студентів.</p> <p>6.2. Роль мистецтва у вихованні естетичної свідомості.</p> <p>6.3. Естетичне сприйняття як чинник гармонійного розвитку особистості.</p>	2

Модуль III. Практичні аспекти формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти	
Тема 7. Морально-етичне виховання у закладах освіти. 7.1. Роль освіти у формуванні моральних цінностей. 7.2. Методи та форми етичного виховання студентів.	2
Тема 8. Естетичне виховання через мистецтво. 8.1. Інтеграція мистецьких практик в освітній процес. 8.2. Виховні можливості мистецьких творів (література, музика, образотворче мистецтво).	2
Тема 9. Моральна та естетична культура у професійному житті. 9.1. Професійна етика та естетичні стандарти у різних галузях. 9.2. Вплив моральної та естетичної культури на професійну діяльність.	2

Джерело: створено автором

Укладена таблиця 3.1 розкриває зміст і структуру курсу, який складається із трьох модулів: «Основи моральної культури здобувачів освіти», «Основи естетичної культури здобувачів освіти» та «Практичні аспекти формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти».

Основною метою лекційних занять є надання студентам можливості набути практичні вміння та навички, які дозволять їм ефективно застосовувати теоретичні знання в обраній галузі.

Так, лекції першого модуля «Основи моральної культури здобувачів освіти» містять три теми. Тема 1 «Вступ до моральної культури». Ця тема закладає основи розуміння моралі та етики, які є важливими для формування світогляду особистості. Студенти знайомляться з історичним розвитком моральних норм, що допомагає усвідомити, як вони еволюціонували з часом. Моральна культура є складовою загальної культури особистості, вона формує ціннісні орієнтири, які регулюють поведінку у суспільстві. Тема 2 «Моральні цінності та принципи». У другій темі акцентується увага на основних моральних цінностях, таких як справедливість, чесність і свобода. Ці цінності є основою етичної поведінки та впливають на міжособистісні стосунки. Розглядається також професійна етика в різних сферах діяльності, що є особливо важливим для формування моральних

норм у професійному середовищі. Студенти знайомляться з моральними дилемами, що виникають у житті, та вчаться шукати етичні рішення у складних ситуаціях. Тема 3 «Моральний вибір і відповідальність». У третій темі студенти вивчають поняття моральної відповідальності і критерії морального вибору. Важливо, щоб здобувачі освіти усвідомлювали вплив своїх дій на інших людей та суспільство загалом. Ця тема формує у студентів відповідальність за власні вчинки, розуміння того, як їхні рішення можуть вплинути на життя інших.

Лекційні заняття другого модуля «Основи естетичної культури здобувачів освіти» також заплановані в кількості трьох. Тема 4 «Естетика як філософська дисципліна». Ця тема знайомить студентів з основами естетики, її роллю в філософії та історії розвитку естетичної думки. Вивчаються поняття прекрасного, піднесеного, трагічного та комічного, що дозволяє сформувати глибше розуміння естетичних цінностей. Розуміння цих концепцій допомагає студентам усвідомити естетичний вимір життя та мистецтва. Тема 5 «Естетичний смак і оцінка мистецьких творів». Ця частина курсу акцентує увагу на формуванні естетичного смаку та його впливі на оцінку мистецтва. Студенти вчаться розрізняти суб'єктивне та об'єктивне в оцінці мистецьких творів, що сприяє розвитку критичного мислення. Це знання необхідне для адекватного сприйняття та оцінки культурних явищ. Тема 6 «Естетична культура особистості здобувача освіти». У цій темі обговорюється формування естетичного ідеалу у студентів та роль мистецтва у вихованні естетичної свідомості. Студенти вчаться сприймати естетику як важливий аспект гармонійного розвитку особистості, що включає в себе не лише естетичне сприйняття, а й здатність виражати себе через мистецтво.

Третій модуль на відміну від теоретичних перших двох є практичним – «Практичні аспекти формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти». Структурно він також має три теми, основним видом проведення означених лекційних занять є поєднання мінілекцій із дискусіями. Так, тема 7 «Морально-етичне виховання в закладах освіти» присвячена ролі освіти у формуванні моральних цінностей. Студенти вивчають методи та форми етичного виховання, які можуть бути застосовані в навчальному процесі, щоб сприяти

розвитку моральної свідомості. Тема 8 «Естетичне виховання через мистецтво» розглядає інтеграцію мистецьких практик в освітній процес. Обговорюються виховні можливості літератури, музики та образотворчого мистецтва, які можуть бути використані для розвитку естетичного сприйняття студентів. Тема 9 «Моральна та естетична культура у професійному житті» – фінальна тема курсу – акцентує важливість моральної та естетичної культури в професійній діяльності. Розглядається вплив професійної етики та естетичних стандартів на різні сфери діяльності, що підкреслює необхідність інтеграції моральних і естетичних цінностей у щоденну практику.

В організації освітнього процесу під час проведення спецкурсу «Моральна та естетична культура здобувачів освіти», окрім лекційних занять, важливу роль відіграють семінари з аналізом етичних та естетичних проблем. Вони забезпечують інтерактивний формат навчання, де студенти мають можливість обговорювати, аналізувати та критично оцінювати різні аспекти моральної та естетичної культури. Семінари дозволяють студентам глибше усвідомити основні поняття моралі та етики, а також естетики. Обговорення конкретних етичних дилем і естетичних явищ сприяє формуванню більш чіткого уявлення про ці категорії.

Аналіз етичних та естетичних проблем заохочує студентів до розвитку критичного мислення. Вони вчаться не лише висловлювати свої думки, а й аргументувати їх, спростовувати чи підтверджувати позиції інших учасників дискусії. Обговорення етичних питань допомагає формувати у студентів моральні цінності, такі як справедливість, чесність і відповідальність. Це особливо важливо для майбутніх педагогів, оскільки вони повинні стати прикладом для своїх учнів.

Семінари можуть включати розгляд реальних ситуацій і кейсів, що допомагає студентам застосовувати теоретичні знання до практичних випадків. Це підвищує їхню готовність до етичних викликів у професійному житті. Окрім того, теми семінарів можуть охоплювати міждисциплінарні аспекти, поєднуючи етичні та естетичні питання з соціологією, психологією, культурологією. Це сприяє формуванню цілісного бачення проблем. Обговорення естетичних аспектів

мистецтва, літератури чи дизайну під час семінарів може сприяти розвитку творчих здібностей студентів. Вони можуть експериментувати з різними формами вираження своїх думок і почуттів. Активна участь у семінарських обговореннях сприяє розвитку комунікативних навичок. Студенти вчаться слухати інших, конструктивно критикувати і висловлювати свою думку в групі.

Таким чином, семінари з аналізом етичних та естетичних проблем є важливим елементом освітнього процесу на спецкурсі «Моральна та естетична культура здобувачів освіти». Вони не лише забезпечують глибоке розуміння теми, але й формують у студентів необхідні компетенції для майбутньої професійної діяльності, сприяють розвитку їхньої особистості і етичної свідомості.

Радимо використовувати такі семінари (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

СТРУКТУРА КУРСУ

«Моральна та естетична культура здобувачів освіти» (семінарські заняття)

Змістові модулі та теми	Кількість годин
	семінари
Модуль I. Основи моральної культури здобувачів освіти та практичні аспекти її формування	
Семінар 1. Моральний вибір в умовах професійної діяльності	2
Семінар 2. Проблема моральної відповідальності в сучасному суспільстві	2
Семінар 3: Моральна автономія та залежність від суспільства.	2
Семінар 4: Моральні цінності в міжкультурному контексті.	
Семінар 5: Моральні аспекти штучного інтелекту та цифрових технологій.	
Модуль II. Основи естетичної культури здобувачів освіти та практичні аспекти її формування	
Семінар 1: Проблема смаку та естетичної цінності.	2
Семінар 2: Естетичні ідеали в різних культурах.	2
Семінар 3: Естетика повсякденного життя.	2
Семінар 4: Проблема естетики у мистецтві XXI століття.	
Семінар 5: Естетика природи і технологій	

Джерело: створено автором

Деталізуємо методику проведення семінарських занять з аналізом етичних та естетичних проблем. Так, перший модуль в структурі проведення семінарських занять було названо «Основи моральної культури здобувачів освіти та практичні аспекти її формування» та складався із 5 занять.

Семінар 1. Моральний вибір в умовах професійної діяльності.

Мета: проаналізувати моральні вибори, які виникають у професійній сфері, та дослідити етичні принципи, що регулюють поведінку фахівця.

Питання для обговорення:

1. Що таке моральний вибір, і які фактори на нього впливають?
2. Які етичні дилеми можуть виникати в професійній діяльності (на прикладі вчителя, лікаря, юриста тощо)?
3. Роль моральної відповідальності у вирішенні етичних дилем.
4. Як конфлікт між особистими та професійними цінностями може вплинути на прийняття рішень?

Завдання. Проаналізувати конкретну ситуацію морального вибору (наприклад, випадок з академічною доброчесністю або розголошення професійної таємниці). Студенти мають запропонувати можливі варіанти рішень, аргументувати їх етичними принципами та обговорити наслідки.

Семінар 2. Проблема моральної відповідальності в сучасному суспільстві.

Мета: дослідити поняття моральної відповідальності та розглянути приклади її недотримання в сучасному суспільстві.

Питання для обговорення:

1. Що таке моральна відповідальність і чому вона є важливою для суспільства?
2. Які чинники можуть знижувати моральну відповідальність людини (соціальний тиск, культура, страх наслідків)?
3. Етичні питання, пов'язані з використанням новітніх технологій: конфіденційність даних, штучний інтелект, генетичні модифікації.

4. Як відсутність моральної відповідальності проявляється у сучасних суспільних проблемах (корупція, екологічні кризи)?

Завдання. Проаналізувати приклади порушення моральної відповідальності в суспільстві (засоби масової інформації, інтернет-культура, політика) та запропонувати шляхи формування відповідального ставлення до етичних норм.

Семінар 3. Моральна автономія та залежність від суспільства.

Мета: проаналізувати, як індивідуальна моральна автономія співвідноситься із суспільними нормами та законами, і які етичні конфлікти можуть виникати через цей зв'язок.

Питання для обговорення:

1. Що таке моральна автономія і як вона проявляється в поведінці людини?
2. Як суспільні закони та норми можуть впливати на індивідуальну свободу вибору?
3. Конформізм і моральна незалежність: чи можливе гармонійне поєднання?
4. Чи повинна людина йти проти суспільних норм заради власних моральних переконань? Приклади (соціальні активісти, правозахисники).

Завдання. Проаналізувати конкретні історичні або сучасні приклади, коли особистості йшли проти суспільства через власні моральні переконання (наприклад, дисиденти, активісти рухів за права людини). Обговорити, наскільки такі дії є морально обґрунтованими.

Семінар 4. Моральні цінності в міжкультурному контексті

Мета: дослідити різницю в моральних цінностях між культурами та проаналізувати виклики, що виникають у міжкультурному спілкуванні.

Питання для обговорення:

1. Як культурні відмінності впливають на моральні цінності?
2. Етичний релятивізм: чи можуть моральні норми бути відносними в залежності від культури?
3. Які моральні конфлікти можуть виникати в умовах глобалізації?

4. Як можна досягти морального консенсусу в умовах міжкультурного діалогу?

Завдання. Розглянути приклади етичних конфліктів у міжкультурному контексті (наприклад, питання прав жінок у різних країнах, проблеми релігійної свободи). Студенти мають обговорити, як можна знайти баланс між повагою до культурних традицій та загальнолюдськими моральними принципами.

Семінар 5. Моральні аспекти штучного інтелекту та цифрових технологій.

Мета: проаналізувати моральні та етичні питання, пов'язані з використанням штучного інтелекту та новітніх цифрових технологій у сучасному світі.

Питання для обговорення:

1. Етичні дилеми, пов'язані з розвитком штучного інтелекту: автономні рішення, відповідальність за дії машин.
2. Конфіденційність та безпека в цифровому світі: чи є обмеження морально виправданими?
3. Етичні питання щодо використання даних (персональні дані, big data, аналітика).
4. Соціальні мережі та їх вплив на моральну культуру суспільства.

Завдання. Проаналізувати приклад використання штучного інтелекту в реальній ситуації (наприклад, автопілотування автомобілів або медичні діагностичні системи) та обговорити етичні аспекти відповідальності. Студенти мають запропонувати етичні принципи, що могли б регулювати взаємодію людини з технологіями.

Нами було розроблено кейсові ситуації для використання під час семінарських занять залежно від їхніх тем. Використання кейсових ситуацій на семінарських заняттях спецкурсу «Моральна та естетична культура здобувачів освіти» має важливе значення для розвитку критичного мислення студентів і їхньої здатності до практичного застосування теоретичних знань.

Кейси представляють собою конкретні ситуації з реального життя, які містять етичні та естетичні ситуації. Залучення студентів до обговорення таких ситуацій спонукає їх аналізувати, оцінювати та приймати рішення на основі моральних принципів і естетичних цінностей. Цей підхід дозволяє не лише поглибити знання з предмета, але й розвинути навички, які є критично важливими для майбутніх педагогів.

Під час роботи з кейсами студенти мають можливість уявити себе на місці героїв ситуації, що сприяє розвитку емпатії та моральної відповідальності. Вони вчаться розглядати проблему з різних сторін, враховуючи різноманітні перспективи та можливі наслідки своїх рішень. Це формує їхню здатність до конструктивного діалогу і вміння аргументувати свої позиції.

Крім того, обговорення кейсових ситуацій у групі стимулює активне навчання. Студенти обмінюються думками, критично оцінюють аргументи одногрупників, що створює атмосферу співпраці і підтримки. Такі семінарські заняття сприяють не лише формуванню теоретичних знань, але й розвитку практичних навичок, які будуть корисні в їхній подальшій професійній діяльності.

Запропонуємо варіанти кейсових ситуацій для використання.

Семінар 1. Моральний вибір в умовах професійної діяльності

Кейс 1. Конфлікт інтересів. Молодий учитель отримує пропозицію від батьків одного з учнів допомогти у вступі до престижного університету в обмін на подарунок. Батьки аргументують це тим, що така допомога важлива для майбутнього їхньої дитини. Учитель стоїть перед моральним вибором: прийняти подарунок чи дотриматися етичних норм професії.

Кейс 2. Зловживання службовим становищем. Керівник невеликої компанії дає вказівку працівникові скористатися службовою інформацією для отримання особистої вигоди. Працівник розуміє, що це порушує професійну етику, але якщо він відмовиться, його можуть звільнити.

Кейс 3. Вибір у медичній етиці. Лікар отримує можливість приховати певні результати обстеження пацієнта, щоб зменшити негативний вплив на

репутацію медичного закладу. Лікар розуміє, що від цього залежить життя пацієнта, але також важливе збереження престижу лікарні.

Кейс 4. Етична дилема в журналістиці. Журналіст знаходить компрометуючу інформацію про відомого політика. Опублікування цієї інформації може мати серйозні наслідки для суспільства, але політик намагається підкупити журналіста, щоб уникнути скандалу. Журналіст має вирішити, як вчинити відповідно до професійної етики.

Семінар 2. Проблема моральної відповідальності в сучасному суспільстві

Кейс 1. Корпоративна відповідальність і екологія. Велика корпорація, що займається виробництвом пластику, отримує попередження від екологічних організацій через негативний вплив на навколишнє середовище. Компанія може інвестувати в екологічно чисті технології, але це зменшить прибуток. Керівництво стоїть перед вибором: продовжувати стару практику чи нести моральну відповідальність за екологічний збиток.

Кейс 2. Етична відповідальність за інформацію. Власник соціальної платформи отримує численні скарги щодо поширення дезінформації, яка може вплинути на суспільне життя. Хоча цензурування таких повідомлень може бути розцінене як порушення свободи слова, відмова від втручання призводить до поглиблення суспільної кризи.

Кейс 3. Медична відповідальність. Під час пандемії лікар мусить вирішити, кого лікувати в першу чергу – пацієнтів з важкими станами чи тих, хто має більше шансів вижити. Він стоїть перед моральною дилемою щодо розподілу обмежених медичних ресурсів.

Кейс 4. Політична відповідальність. Місцевий депутат вирішує, чи підтримати програму будівництва великого торгового центру на місці історичної пам'ятки. Це може поліпшити економіку регіону, але спричинить втрату культурної спадщини. Депутат має обрати між моральною відповідальністю за збереження культури та економічними вигодами.

Семінар 3. Моральна автономія та залежність від суспільства

Кейс 1. Конформізм на робочому місці. Працівник великої компанії стикається з тим, що керівництво змушує його виконувати роботу, яка суперечить його особистим моральним переконанням. Інші колеги приймають ці вимоги як норму. Працівник мусить вирішити, чи підкоритися тиску, чи піти всупереч ідеології компанії.

Кейс 2. Соціальний тиск у школі. Підліток стикається з булінгом у школі через відмову приєднатися до групи, яка порушує шкільні правила. Його однолітки чинять на нього тиск, висміюючи за моральну позицію. Підліток постає перед вибором: зберегти автономію чи підкоритися групі.

Кейс 3. Етична відповідальність перед релігійними переконаннями. Студентка стикається з вимогою свого університету виконувати завдання, які суперечать її релігійним переконанням. Вона має вирішити, чи варто захищати свою моральну автономію, чи підкоритися вимогам навчального закладу.

Кейс 4. Протест проти соціальної несправедливості. Група активістів планує протест проти соціальної несправедливості, яка порушує їх моральні переконання. Уряд загрожує санкціями проти протестувальників, що ставить їх перед дилемою: відмовитися від автономії чи продовжити боротися за справедливість.

Семінар 4. Моральні цінності в міжкультурному контексті

Кейс 1. Права жінок у різних культурах. Міжнародна компанія стикається з культурним конфліктом щодо прав жінок, працюючи в країнах, де права жінок обмежені. Керівництво мусить вирішити, чи варто дотримуватися місцевих культурних норм чи підтримувати загальні принципи рівності.

Кейс 2. Етичний туризм. Туристична агенція організовує поїздки до регіонів, де місцеві громади зазнають шкоди від масового туризму. Агентство постає перед вибором: продовжувати бізнес або шукати більш етичні способи взаємодії з культурами, що приймають туристів.

Кейс 3. Міжкультурне медичне лікування. Лікар працює в міжнародній організації, яка надає медичну допомогу в різних країнах. Він стикається з етичною проблемою, коли його медичні рекомендації суперечать місцевим

релігійним традиціям. Лікар має вирішити, як діяти відповідно до своєї професійної етики.

Кейс 4. Моральне засудження у міжкультурному діалозі. У міжнародному середовищі представник однієї культури публічно критикує моральні традиції іншої культури. Виникає конфлікт через етичну несумісність різних моральних норм. Учасники діалогу повинні знайти способи досягти взаєморозуміння.

Семінар 5. Моральні аспекти штучного інтелекту та цифрових технологій

Кейс 1. Конфіденційність у соціальних мережах. Користувачі великої соціальної мережі скаржаться на те, що їх особисті дані збираються та використовуються для комерційних цілей без їх згоди. Компанія повинна вирішити, як забезпечити конфіденційність і при цьому не втратити доходи від реклами.

Кейс 2. Штучний інтелект у медицині. Медична установа починає використовувати штучний інтелект для діагностики пацієнтів. Однак у разі помилок лікарі зіштовхуються з питанням: хто несе моральну відповідальність за неправильний діагноз?

Кейс 3. Етика використання великих даних. Велика компанія збирає дані про поведінку користувачів для покращення своїх послуг. Але деякі зібрані дані можуть порушувати права користувачів. Компанія повинна вирішити, як збалансувати етичність збору даних і бізнес-інтереси.

Кейс 4. Роботи-асистенти в освіті. Школа впроваджує роботів для допомоги в навчальному процесі. Учителі починають сумніватися, чи не втратить дитина моральні цінності, спілкуючись із машинами, а не з людьми. Школа має вирішити, як використовувати роботів, не підриваючи етичні засади навчання.

Аналогічно проаналізуємо цикл семінарських занять з 5 семінарських занять другого модуля «Основи естетичної культури здобувачів освіти та практичні аспекти її формування».

Семінар 1. Проблема смаку та естетичної цінності.

Мета: дослідити процес формування естетичного смаку в сучасному суспільстві, аналізувати вплив суспільних стандартів і моди на індивідуальний естетичний вибір, а також вивчити конфлікт між особистими уподобаннями та загальноприйнятими стандартами краси.

Питання для обговорення:

1. Що таке естетичний смак? Як він формується і залежить від культури?
2. Вплив суспільних стандартів та моди на індивідуальний естетичний вибір.
3. Конфлікт між особистими естетичними уподобаннями та загальноприйнятими стандартами краси.
4. Проблема суб'єктивності в естетичній оцінці: Чи можна знайти універсальні критерії краси?
5. Взаємозв'язок естетичного смаку з моральними принципами.

Цілі семінару

Визначити, як формується естетичний смак у сучасному суспільстві.

Обговорити роль культури, традицій і індивідуальності у формуванні естетичних цінностей.

Аналізувати конфлікт між індивідуальним смаком і суспільними стандартами.

Семінар 2: Естетичні ідеали в різних культурах

Мета: вивчити, як різні культури формують власні естетичні ідеали, проаналізувати культурні відмінності в оцінці краси, а також розглянути вплив глобалізації на збереження і трансформацію цих ідеалів.

Питання для обговорення:

1. Визначення естетичних ідеалів у різних культурах: від античної Греції до сучасної західної культури.
2. Естетичні ідеали в культурі Сходу та їх вплив на сучасне мистецтво.
3. Проблема культурної апропріації в мистецтві: етичний і естетичний вимір.
4. Різноманітність естетичних цінностей у контексті глобалізації.
5. Можливість взаємопроникнення естетичних ідеалів між культурами.

Цілі семінару

Вивчити, як різні культури формують власні естетичні ідеали.

Проаналізувати культурні відмінності в оцінці краси.

Розглянути вплив глобалізації на збереження та трансформацію естетичних ідеалів.

Семінар 3: Естетика повсякденного життя

Мета: обговорити роль естетики у повсякденному житті, вивчити вплив краси на сприйняття простору та предметів, а також проаналізувати питання функціональності і естетики у побутових предметах.

Питання для обговорення:

1. Естетизація побуту та її значення в сучасній культурі.
2. Дизайн і архітектура як вираження естетичних цінностей.
3. Взаємодія краси й функціональності у повсякденних предметах: чи важлива естетика у технологіях?
4. Естетичний мінімалізм і розкіш: крайнощі сучасного побутового стилю.
5. Вплив естетики повсякденного середовища на психічний і фізичний комфорт людини.

Цілі семінару

Обговорити роль естетики у повсякденному житті.

Вивчити, як краса впливає на наше сприйняття простору та предметів навколо.

Проаналізувати питання функціональності й краси у предметах побуту.

Семінар 4: Проблема естетики у мистецтві XXI століття

Мета: вивчити зміни естетичних критеріїв у мистецтві XXI століття, обговорити нові форми вираження краси та мистецьких ідей, а також проаналізувати роль провокацій та експериментів у сучасному мистецтві.

Питання для обговорення:

1. Естетика постмодернізму: відсутність єдиних стандартів краси.
2. Виникнення нових форм мистецтва (інсталяції, цифрове мистецтво, перформанс) і їх естетичне осмислення.
3. Естетичні виклики у сучасному кіно та музиці: масова культура проти авангарду.

4. Етика та естетика сучасного мистецтва: де проходить межа між провокацією та мистецтвом?

5. Феномен «естетичного шоку» у сучасному мистецтві.

Цілі семінару:

Вивчити, як змінилися естетичні критерії в мистецтві ХХІ століття.

Обговорити нові форми вираження краси та мистецьких ідей.

Проаналізувати роль провокацій та експериментів у сучасному мистецтві.

Семінар 5: Естетика природи і технологій.

Мета: вивчити, як естетика природи впливає на сучасне сприйняття краси, обговорити зміни, які технології вносять в естетичні уявлення, а також проаналізувати взаємодію природної та штучної естетики в сучасному світі.

Питання для обговорення:

1. Природна краса та її естетичне сприйняття в сучасному урбанізованому світі.

2. Екологічний дизайн і сталий розвиток: взаємозв'язок між естетикою та екологією.

3. Техноестетика: чи можна вважати технологічні інновації естетично привабливими?

4. Проблема естетичної гармонії у взаємодії природи та штучних об'єктів.

5. Міська естетика: від архітектури до вуличного мистецтва.

Цілі семінару

Вивчити, як естетика природи впливає на сучасне сприйняття краси.

Обговорити, як технології змінюють наші естетичні уявлення.

Проаналізувати взаємодію природної та штучної естетики в сучасному світі.

Запропонуємо варіанти кейсових ситуацій для використання під час проведення семінарських занять другого модуля.

Семінар 1. Проблема смаку та естетичної цінності.

Кейс 1. Переосмислення класики. Відомий режисер вирішив поставити класичний театральний твір у радикально новому стилі, що повністю відрізняється від оригіналу. Глядачі розділилися: одні вважають постановку

цікавою, інші – богохульною. Чи може це переосмислення вважатися естетично успішним?

Кейс 2. Музичні вподобання. Група студентів дискутує, яка музика є більш естетичною: класична чи сучасна поп-музика. Одні відстоюють академічну музику, інші – популярні тренди. Як можна оцінити естетичну цінність цих жанрів?

Кейс 3. Художник і комерція. Молодий художник отримав пропозицію створити серію робіт для комерційної компанії, але він вважає, що такі проєкти шкодять мистецтву. Чи може комерційне мистецтво бути естетично цінним?

Кейс 4. Особистий смак і суспільні стандарти. Студентка вибирає незвичний стиль одягу, що викликає осуд з боку колег. Вони вважають її вибір «несмаком». Як визначити, чи дійсно це прояв особистого смаку, а не відхилення від естетичних норм?

Семінар 2. Естетичні ідеали в різних культурах.

Кейс 1. Естетика тіла. У західній культурі естетичний ідеал тіла часто пов'язаний зі стрункістю та спортивністю. Водночас у деяких африканських культурах ідеалом є округлі форми. Як такі відмінності впливають на сприйняття краси?

Кейс 2. Мистецтво як культурний міст. Група міжнародних художників створила виставку, яка поєднує елементи західної та східної культури. Однак виникають питання: чи є така виставка даниною традиціям або культурною апропріацією?

Кейс 3. Музичні стилі у фільмах. Саундтрек до фільму про історичні події використовує сучасну електронну музику, що викликає суперечки серед глядачів. Одні вважають це естетично недоречним, інші - новаторським. Як вирішити цей конфлікт?

Кейс 4. Мода і традиції. Модний будинок запускає нову колекцію одягу, натхненну африканськими племенами. Деякі групи заявляють, що це зневага до їхніх культурних традицій. Як модна індустрія може балансувати між креативністю та повагою до різних культур?

Семінар 3. Естетика повсякденного життя.

Кейс 1. Дизайн офісного простору. Компанія вирішує змінити дизайн офісу. Одні співробітники віддають перевагу мінімалістичному стилю, інші хочуть більше кольорів і декору. Як знайти компроміс між функціональністю та естетичністю робочого простору?

Кейс 2. Естетика міського простору. Місто планує реконструкцію громадського парку. Архітектори пропонують використати сучасний дизайн, який не всім мешканцям подобається. Як збалансувати сучасні естетичні рішення з повагою до історичної забудови?

Кейс 3. Естетика в побуті. Молода пара купує меблі для нової квартири. Один з них хоче зосередитись на функціональності, а інший — на естетичній привабливості предметів. Як досягти гармонії між естетикою та практичністю?

Кейс 4. Естетика реклами. Компанія розміщує рекламні щити по всьому місту, що деякі громадяни вважають візуальним забрудненням. Як балансувати між ефективною рекламою та збереженням естетики міського простору?

Семінар 4. Проблема естетики у мистецтві XXI століття.

Кейс 1. Провокативне мистецтво. Галерея сучасного мистецтва виставляє інсталяцію, що викликає обурення через свою відвертість та агресивний зміст. Чи має провокація місце у мистецтві, якщо вона викликає сильну реакцію?

Кейс 2. Мистецтво і масова культура. Популярний художник використовує елементи поп-культури у своїх роботах, що робить його роботи дуже комерційно успішними. Чи можна вважати таке мистецтво естетично вартісним, або воно є просто продуктом ринку?

Кейс 3. Вандалізм чи мистецтво? Група молодих митців створює графіті на стінах старих будівель. Міська влада стверджує, що це псування майна, а художники називають це актом вуличного мистецтва. Чи можна розглядати графіті як легітимну форму мистецтва?

Кейс 4. Перформанс і його межі. Перформанс-художник під час виступу використовує радикальні методи, зокрема фізичні дії, що порушують особистий

простір глядачів. Чи має мистецтво право на такі межі, і де проходить лінія між мистецтвом і порушенням етики?

Семінар 5. Естетика природи і технологій.

Кейс 1. Урбаністична естетика. Місто вирішує провести озеленення промислового району, перетворивши його на парк. Однак деякі жителі вважають, що сучасні технологічні елементи псують природний ландшафт. Як знайти баланс між природою та технологіями у міському просторі?

Кейс 2. Природні ресурси і мистецтво. Художник створює серію робіт, використовуючи природні матеріали, такі як пісок і каміння. Однак роботи є тимчасовими і руйнуються під впливом часу. Чи має така мистецька форма цінність, якщо вона не є постійною?

Кейс 3. Техногенне мистецтво. Інженери розробляють інсталяцію, яка використовує штучний інтелект для створення динамічних світлових шоу. Деякі критики вважають це більше технічною інновацією, ніж мистецтвом. Як технології можуть змінити наші естетичні уявлення?

Кейс 4. Ландшафтне мистецтво. Відомий ландшафтний дизайнер створює парк, в якому поєднуються природні елементи та технологічні інсталяції. Деякі відвідувачі парку відчують, що технології порушують гармонію природи. Як оцінювати естетику таких гібридних просторів?

Спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти» відіграє важливу роль у формуванні комплексного підходу до виховання студентів, спонукаючи їх до глибшого розуміння моральних цінностей та естетичних уявлень.

Висновки до розділу третього

Розділ третій присвячений методиці формування моральної та естетичної культури в здобувачів освіти.

Розкрито методику формування моральної та естетичної культури через спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти». Розглядаються основні теми, методи викладання та завдання, що допомагають студентам

усвідомити важливість цих аспектів у житті. Спеціалізовані курси сприяють поглибленню знань, розвитку критичного мислення і творчих здібностей.

Наголошено, що спецкурс допомагає студентам усвідомити основні моральні цінності, такі як справедливість, чесність і свобода. Це сприяє розвитку їхньої етичної свідомості і допомагає сформувати особистісну ціннісну систему, яка стане основою для подальшої професійної діяльності. Курс заохочує студентів аналізувати етичні та естетичні проблеми, розглядати різні точки зору та формулювати власні думки. Це розвиває критичне мислення і вміння аргументувати свої позиції, що є важливими навичками в будь-якій професії.

Підтверджено, що спецкурс надає студентам можливість дослідити різноманітні культурні традиції та їх вплив на формування естетичних і моральних ідеалів. Це сприяє розвитку толерантності і відкритості до інших культур, що особливо важливо в умовах глобалізації. Курс містить практичні аспекти, які дозволяють студентам застосовувати теоретичні знання у реальних ситуаціях. Це може включати кейс-стаді, дискусії та інші форми активного навчання, що забезпечують інтерактивний підхід до вивчення матеріалу.

Указано, що спецкурс сприяє формуванню естетичного смаку через аналіз мистецтва, дизайну та архітектури, а також через обговорення сучасних естетичних тенденцій. Це допомагає студентам розвивати свою креативність і здатність оцінювати естетичні якості навколишнього світу. Здобуті знання і навички у сфері моральної та естетичної культури є важливими для формування професійної етики. Курс допомагає студентам усвідомити етичні стандарти, які вони повинні дотримуватись у своїй професійній діяльності.

Таким чином, спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти» є ключовим елементом освітнього процесу, який сприяє всебічному розвитку особистості, готової до активної участі в суспільному житті.

ВИСНОВКИ

Під час вивчення проблеми формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти було досягнуто виконання поставлених завдань:

1. Здійснено аналіз теоретичних підходів до визначення поняття моральної та естетичної культури як складових особистісного розвитку. Визначено сутність поняття «моральна та естетична культура» як інтегрована система цінностей, норм і правил поведінки, яка формує в особистості здатність до етичної рефлексії, прийняття відповідальних рішень та їхньої реалізації, а також розвиток художнього сприйняття, емоційної чутливості і творчого мислення, сприяє формуванню якостей, таких як відповідальність, справедливість, повага до інших і здатність до співчуття, що є необхідними для гармонійного співіснування в суспільстві. Основними компонентами моральної та естетичної культури здобувачів освіти визначено: етично-духовний, естетично-творчий, світоглядно-соціальний та діяльнісний. Дібрано до кожного компонента його критерії та визначено рівні сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти: низький, середній та високий.

2. Досліджено роль психолого-педагогічних відносин у формуванні моральних і естетичних якостей особистості складна як системи взаємодії між педагогами, здобувачами освіти та іншими учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на психологічних і педагогічних принципах. Варто підкреслити, що естетичні та етичні принципи педагогічної діяльності, що реалізуються засобами психолого-педагогічних відносин, установлюють ціннісні орієнтири, у межах яких педагогічна дія набуває якості краси. Це зі свого боку стимулює безперервне особистісне та професійне зростання як здобувачів освіти різних закладів освіти, так і самих педагогів – викладачів і вчителів, вихователів.

3. Охарактеризовано стан формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти в освітній практиці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Підтверджено, що університет не лише забезпечує високий рівень професійної підготовки, але й активно сприяє

розвитку культурних, естетичних та моральних цінностей, що є основою для створення відповідального і активного громадянина. Моральне виховання займає центральне місце в формуванні особистісних якостей. Через інтеграцію етичних стандартів у навчальні програми, а також активне залучення студентів до соціально корисних ініціатив університет створює простір для формування відповідальності, чесності, справедливості та толерантності. Естетичне виховання зі свого боку є важливим елементом розвитку особистості, що сприяє формуванню естетичних почуттів і смаків. Залучення студентів до культурних заходів, участь у художній самодіяльності та співпраця з митцями формують у молоді не лише любов до мистецтва, а й вміння сприймати красу у всіх її проявах.

4. Здійснено аналіз стану сформованості моральної та естетичної культури здобувачів освіти. Проведено опитування серед здобувачів вищої освіти за студенти магістратури другого курсу, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Педагогіка вищої школи» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, у кількості 26 осіб.

Результати анкетування вказують на загалом позитивну тенденцію у здатності респондентів співпереживати іншим, різноманіттю поглядів на важливість дотримання моральних принципів у повсякденному житті. Засвідчена багатоманітність поглядів на роль естетичних цінностей у формуванні особистості, розмаїтість думок щодо впливу мистецтва на моральні цінності. Більшість респондентів усвідомлюють важливість соціальної справедливості, виявляють відмінні інтереси у творчих сферах. Однак є частка осіб із середнім та низьким рівнем співпереживання, багато хто вважає, що етичні стандарти можуть варіюватися залежно від конкретних обставин, вважають естетичні цінності менш значущими порівняно з практичними проблемами, менша частина респондентів активно займається підтримкою соціальної справедливості, що й визначило потребу створення та впровадження спецкурсу «Моральна та естетична культура здобувачів освіти».

5. Запропоновано методику формування моральної та естетичної культури здобувачів освіти, що передбачає спецкурс «Моральна та естетична культура здобувачів освіти», який має на меті формування в здобувачів вищої освіти моральної відповідальності, естетичних ідеалів, розуміння етичних норм та цінностей, що сприяють гармонійному розвитку особистості та суспільства.

Формами проведення навчання визначено лекції, семінари з аналізом етичних та естетичних проблем, круглі столи та дискусії, морально-етичні та естетичні ігри, аналіз художніх творів та практичні заняття з їхньої оцінки, рефлексія студентів на тему власних естетичних і моральних ідеалів. Представлено структуру курсу через виокремлення модулів лекційних і семінарських занять, розроблено систему кейсових ситуацій для використання під час проведення семінарських занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми педагогічної освіти: соціокультурний вимір : колективна монографія / [Олійник М. І., Мачинська Н. І., Войтович А. Ю. та ін.], за ред. Н. Мачинської. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 352 с.
2. Алексєєва О. Р., Павленко І. Г., Курліщук І. І. Формування моральної свідомості студентів закладів вищої освіти в умовах сучасних трансформацій українського суспільства. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2023. № 1 (355). С. 20–31.
3. Бабков М.І. Формування естетичної культури у студентів юридичних вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2010. 20 с.
4. Безсмертна О.В. Вплив комплексу мистецтв на формування естетичного досвіду студентів класичних університетів Польщі (культурологічний і аксіологічний підходи). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2013. № 4. С. 98–101.
5. Без'язичний Б. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : дис. ... докт. психол. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 435 с.
6. Бех І. Д. Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення та шляхи реалізації. У кн. *Естетика і етика педагогічної дії*. Київ; Полтава. 2013. Вип. 5. С. 156–165.
7. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав. 2012. 256 с.
8. Бітаєв В.А. Естетичне виховання і гуманізація особи: монографія. Київ: ДАКККІМ, 2003. 232 с.
9. Бурдейна Л. І. Формування моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2005. 22 с.

10. Бутенко В. Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2005. № 2. С. 18–23.
11. Бутенко В. Г. Естетичний світогляд особистості та його особливості. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2009. Вип. 52. С. 144–148.
12. Васянович Г. П. Педагогічна естетика : навч. посіб. Львів : Норма, 2021. 464 с.
13. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навч. посіб. Вибрані твори: У 7 т. Т. 3. Львів: Норма, 2015. 420 с.
14. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для виховників, учителів і українських родин : друге видання. Брюссель – Торонто – Нью Йорк – Лондон – Мюнхен : В-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. 208 с.
15. Везумська О. М. Естетичний розвиток учнів початкових класів. *Таврійський вісник освіти*. 2011. №4 (36). С. 109–116.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 736 с.
17. Вишнеvsька Г. П. Духовно-моральне виховання як чинник формування життєвих компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Вип. 8(14) С. 765–776.
18. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : довідкове видання. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
19. Гусленко І. Критерії та показники естетичної вихованості студентів гуманітарних спеціальностей. *Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. 2012. № 4. С. 16–19.
20. Давидова М.О., Ковтун А.В., Шевченко Н.О. Технологія формування естетичної культури майбутніх вихователів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 28. С. 151–155.
21. Долматова М.П. Формування естетичного досвіду студентів філологічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів : автореферат на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2007. 18 с.

22. Домінантні аспекти виховання еліти української нації: колективна монографія / авт. : Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, Л. О. Петриченко, О.О. Бабакіна, Я. В. Павлов, Є.О. Гарбар, О. М. Ставицький, В. І. Мірошніченко; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; Національна академія Національної гвардії України; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Харків : ФОП Панов А М., 2021. 394 с.

23. Донцов А. В. Моральна культура вчителя: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 240 с.

24. Донцов А. Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді : монографія. Харків : Шлях, 2000. 227 с.

25. Драган Р. А. , Драган Л. М. Морально-естетичне виховання здобувачів вищої освіти в освітньо-виховному просторі: досвід та сучасні тенденції. *Сучасна бібліотека: проблеми, досвід та вектори розвитку* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 28-29 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 82–87.

26. Естетика : навч. посіб. / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 208 с.

27. Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н. Штома ; наук. консультант і авт. вступ. ст. О. М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. 150 с.

28. Етика : навч. посіб. / В.О.Лозовой, М.І.Панов, О.А.Статевстка та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 224 с.

29. Жуков С. Естетична культура, естетичне виховання як складові всебічного розвитку особистості. *Зб. наук. пр. Уманськ. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*. 2011. Ч.2. С. 101-109. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpudpu_2011_2_14.pdf

30. Зарва О. М. Моральне виховання студентів у коледжах та університетах США : навч.-метод. посіб. / за ред. проф. В. М. Жуковського. Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. 172 с.

31. Зязюн І. А. Естетика і етика педагогічної дії. Сучасні заклади освіти – 2013 : міжнар. Виставка (м. Київ, 28 лют. – 2 берез. 2013). Київ, 2013. С. 26–27.
32. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості. *Мистецтво у розвитку особистості* : монографія / за заг. ред. Н.Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.
33. Кравченко Т. О. Технології, які змінюють суспільство. Суспільство, що трансформує етику (філософський аналіз). *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 38–44.
34. Кремень В. Г. Людина як суб'єкт творчої діяльності: інноваційний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9–10. С. 6–10.
35. Кузнєцова О. А. Моральне виховання студентів вищих навчальних педагогічних закладів : навч.посіб. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. 164 с.
36. Латишевська К. Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій (методичний аспект). *Молодь і ринок*. 2021. №7-8 (193-194). С. 135–140.
37. Лісовська Т. Діагностичний інструментарій визначення рівнів розвитку естетичної культури майбутніх фахівців спеціальності «Дошкільна освіта». *Colloquium-journal*. 2022. № 34(157). С. 15–17.
38. Малихін А. Моральна свідомість особистості: сутність та структура. URL: http://bdpu.org/scientific_published/2005/Pedagogical_studios/9
39. Морально-естетичне виховання: поняття, завдання та засоби. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11094/>
40. Московчук Л. Структурні компоненти естетичного виховання здобувачів початкової освіти. *Збірник наукових праць*. 2019. Вип. 26 (1–2019). Ч. 1. С. 143–149.
41. Овсяннікова Н. Формування морально-естетичних цінностей засобами музичного вокального мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. № 18. С. 251–258.
42. Особистість у вирі планетарного світу : монографія. – Кн. 1 / Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за наук. ред. В. П.

Беха ; редкол. : В. П. Бех (голова), Ю. В. Бех (заст. голови) [та ін.]. Київ : Інтерсервіс, 2019. 620 с.

43. Отич О. Мистецька освіта як складова система неперервної професійної освіти. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* / за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левицького. Київ, 2003. 170 с.

44. Павелків Р. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2005. 40 с.

45. Папушина В. А. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2021. 560 с.

46. Петренко Л. М. Концептуальні засади підготовки майбутніх викладачів педагогічного закладу вищої освіти в умовах цифрової трансформації суспільства. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2023. № 1 (7). С. 140–151.

47. Пономаренко Т. О., Рудь В. О. Імплементация світових цінностей в український аксіологічний простір: філософський аналіз. *Становлення сучасної Української держави: роль європейських цінностей у формуванні демократичного буття* = The Formation of the Modern Ukrainian State : The Role of European Values in the Formation of Democratic Life : міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» (7 листоп. 2023 р., м. Миколаїв) / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С 103–106.

48. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

49. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. Дата оновлення: 09.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.

50. Про національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

51. Ратинська І. В. Виховання моральної відповідальності здобувачів вищої освіти у позааудиторній діяльності. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 145–153.
52. Рижак Л. Філософія : підручник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 649 с.
53. Романюк С., Костащук О. Виховання моральної культури як орієнтир професійного становлення майбутнього вчителя. *Проблеми освіти*. 2023. Вип. 2(99). С. 308–321.
54. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2005. 358 с
55. Савченко С. Соціалізація студентської молоді в умовах регіонального освітнього простору. Луганск : Альма Матер, 2003. 406 с.
56. Семенова А. В. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії : монографія. Одеса : Бондаренко М. О., 2016. 436 с.
57. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 23. С. 233–241.
58. Сідорова І. С. Формування естетичної культури студентів педагогічних університетів у позааудиторній художній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2013. 200 с.
59. Словник з естетики / укл. О.П. Петрушенко. Львів : Магнолія-2006, 2009. 353 с.
60. Сопівник І. В. Концептуальні засади виховання моральної відповідальності сільської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. № 2. С. 198–208.
61. Сотська Г. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 7. С. 28–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2013_7_9

62. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості : Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 1. С. 55–209.
63. Тлумачний словник української мови [Текст] : Близько 7000 слів / уклад. Д. Г. Гринчишин [та ін.]. К. : Освіта, 1999. 303 с.
64. Толочко С. В. Формування художньо-естетичної компетентності викладачів за творчим доробком Ліни Костенко. *Мультимодусні засади післядипломної освіти для сталого розвитку* : колективна монографія. Київ: Вид-во НДУ імені М.П.Драгоманова, 2017. С. 309–356.
65. Томашевський В. В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 792 с.
66. Тупченко В. В. Виховання художньої-естетичної культури у здобувачів вищої освіти інженерного профілю. *Colloquium-journal*. 2020. № 30(82). С. 14–16.
67. Ушинський К. Д. Вибрані пед. твори : у 2-х т. / К. Д. Ушинський ; за ред. В. М. Столєтова. Київ : Рад. школа, 1983. С. 406–407.
68. Філософія освіти : навч. посіб. 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.
69. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. : В. Шинкарук (гол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
70. Хом'як О. А. Особливості виховання естетичних смаків у майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. № 2 (83). С. 221–229.
71. Чернишова Є. Р., Сіданіч І. Л. Проблеми духовно-морального виховання студентської молоді у вищій школі. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки*. 2013. Вип. 112. С. 198–208.
72. Чихурський А. С. Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату (кінець ХХ – початок ХХІ століття): дис....канд.пед.н.: 13.00.01. Луцьк, 2016. 265 с.

73. Шапран О. І Інноваційні методи формування моральної культури майбутніх учителів іноземних мов. *Теоретична і дидактична філологія. Сер.: Педагогіка*. 2019. № 29. С. 182–190.

74. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття: процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 5. С. 213–225.

75. Шевченко Г.П. Духовно-культурні цінності виховання Людини : монографія / Г.П. Шевченко, Т.Л. Антоненко, О.С. Бєлих [та ін.]. Луганськ : Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. 332 с.

76. Шумейко О.А. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи* : матеріали V міжнар. наук. конф (24-25 квітня 2014 р.). Харківськ. нац. ун-т міськ. господарства. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39161/1/160-165.pdf>

77. Adorno T. *Aesthetic Theory*. London: Routledge & Kegan Paul. 1970. 414 p.

78. Bauman Z. *Postmodern Ethics*. (Vol. 195). Oxford: Blackwell. 1993. 171 p.

79. Bourdieu P. *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Harvard University Press. 1984. 613 p.

80. Dewey J. *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Company. 1934. 701 p.

81. Durkheim E. *De la division du travail social*. Paris: Félix Alcan. 1893. 468 p.

82. Elias N. *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Oxford: Blackwell. 1978. 592 p.

83. Giddens A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press. 1991. 264 p.

84. Kant I. *Critique of Judgment*. Berlin: Lagarde and Friederich. 1790. 685 p.

85. Kohlberg L. *The Philosophy of Moral Development*. New York: Harper & Row. 1981. 441 p.

86. Kohlberg L., Levine Ch., Hewer A. *Moral stages: a current formulation and a response to critics*. Basel, NY : Karger, 1983. 377 p.

87. McLaren P. *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*. London: Routledge. 2015. 318 p.
88. Merleau-Ponty M. *Phenomenology of Perception*. Paris: Gallimard. 1945. 569 p.
89. *Moral Maturity: Measuring the Development of Sociomoral Reflection* / J. Gibbs, K. Basinger, D. Fuller, R. Fuller. New York : Routledge, 1991. 232 p.
90. Nussbaum M. *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge: Harvard University Press. 1997. 328 p.
91. Rawls J. *A Theory of Justice*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press. 1971. 561 p.
92. Ricoeur P. *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press. 1992. 374 p.
93. Rousseau J.-J. *Émile, or On Education*. Paris: Garnier-Flammarion. 1762. 537 p.
94. Schiller F. *On the Aesthetic Education of Man*. Jena: Johann Gottfried Unger. 1795. 424 p.

АНКЕТА**на визначення рівня сформованості моральної
та естетичної культури здобувача освіти**

Шановний студенте! Запрошуємо Вас узяти участь у дослідженні та відповісти на запитання анкети. Від відвертих відповідей буде залежати результативність нашого педагогічного дослідження, що дозволить зробити достовірні висновки та розробити практичні рекомендації щодо формування моральної та естетичної культури здобувача освіти. Будь ласка, дайте відповідь на кожне запитання без винятку, виберіть один з варіантів відповідей, що відповідає вашій думці.

1. Як ви оцінюєте свою здатність співпереживати іншим людям у різних ситуаціях?

- а) дуже висока, я завжди відчуваю та розумію почуття інших;
- б) висока, зазвичай можу зрозуміти емоції інших людей;
- в) середня, іноді відчуваю, але не завжди можу із цим впоратися;
- г) низька, мені важко зрозуміти почуття інших людей.

2. Наскільки важливо для вас дотримуватися моральних принципів у вашій повсякденній діяльності?

- а) дуже важливо, я завжди намагаюся жити відповідно до своїх принципів;
- б) важливо, намагаюся дотримуватися моральних норм, хоча іноді можуть бути винятки;
- в) не дуже важливо, моральні принципи можуть варіюватися залежно від ситуації;
- г) не важливо, я вважаю, що в різних ситуаціях можуть бути різні етичні підходи.

3. Яку роль, на вашу думку, естетичні цінності відіграють у формуванні вашої особистості?

- а) велику роль, естетика формує мої думки, емоції і стиль життя;

б) помірну роль, естетичні цінності важливі, але не є єдиним чинником формування особистості;

в) невелику роль, естетика не є важливим елементом у моєму житті;

г) ніякої ролі, я не звертаю уваги на естетичні аспекти.

4. Чи вважаєте ви, що мистецтво має здатність впливати на моральні цінності суспільства?

а) так, дуже сильно, мистецтво може змінювати уявлення людей про мораль і справедливість;

б) так, помірно, мистецтво впливає, але не є основним чинником формування моральності;

в) ні, незначно, мистецтво має незначний вплив на моральні цінності;

г) ні, зовсім не впливає, моральні цінності формуються незалежно від мистецтва.

5. Як ви ставитеся до соціальної справедливості та рівності в суспільстві?

а) підтримую всіма силами, вважаю це важливим завданням для кожної людини;

б) підтримую, якщо це можливо, готовий підтримати соціальну справедливість, але з певними обмеженнями;

в) важливо, але не займаюся цим, розумію важливість, але не активно дію;

г) не вважаю це важливим, соціальна справедливість не є моїм пріоритетом.

6. Яка форма творчості вам найбільше цікава та важлива?

а) література та поезія, люблю читати та писати, знаходжу в цьому натхнення;

б) музика та живопис, музика і образотворче мистецтво для мене це спосіб самовираження;

в) театр та кіно, вважаю, що театр і кіно можуть передати глибокі емоції та думки;

г) наукові дослідження, творчість у науці для мене є важливим способом розвитку.

7. Наскільки важливим для вас є вивчення культурної спадщини свого народу?

а) дуже важливо, вважаю, що знання культурної спадщини формує ідентичність;

б) важливо, стараюся дізнаватися про культуру, але не завжди маю можливість;

в) не дуже важливо, зазвичай не звертаю уваги на культурну спадщину;

г) не важливо, вважаю, що сучасність важливіша за минуле.

8. Які цінності ви вважаєте найважливішими у вашій діяльності?

а) чесність і справедливість, ці цінності є основою всіх моїх дій;

б) творчість і інновації, прагну до нового, важливо знаходити нові рішення;

в) відповідальність і дисципліна, вважаю, що без відповідальності важко досягти успіху;

г) співпраця і підтримка, важливо мати підтримку і допомагати іншим у їхніх справах.

**Розподіл відповідей здобувачів освіти на запитання анкети
на визначення рівня сформованості моральної та естетичної культури
здобувача освіти**

	<i>Як він/вона оцінює?</i>	<i>%</i>
1. Як ви оцінюєте свою здатність співпереживати іншим людям у різних ситуаціях?	дуже висока	9,2
	висока	52,1
	середня	31
	низька	7,7
2. Наскільки важливо для вас дотримуватися моральних принципів у вашій повсякденній діяльності?	дуже важливо	32,4
	важливо	18,3
	не дуже важливо	39,4
	не важливо	9,9
3. Яку роль, на вашу думку, естетичні цінності відіграють у формуванні вашої особистості?	велику роль	23,9
	помірну роль	23,9
	невелику роль	33,8
	ніякої ролі	18,2
4. Чи вважаєте ви, що мистецтво має здатність впливати на моральні цінності суспільства?	так, дуже сильно	9,8
	так, помірно	51,3
	ні, незначно	33,8
	ні, зовсім не впливає	5,1
5. Як ви ставитеся до соціальної справедливості та рівності в суспільстві?	підтримую всіма силами	29,6
	підтримую, якщо це можливо	21,1
	важливо, але не займаюся цим	39,4
	не вважаю це важливим	9,9
6. Яка форма творчості вам найбільше цікава та важлива?	література та поезія	23,8
	музика та живопис	23,9
	театр та кіно	34,0
	наукові дослідження	18,3
7. Наскільки важливим для вас є вивчення культурної спадщини свого народу?	дуже важливо	9,2
	важливо	52,1
	не дуже важливо	34
	не важливо	4,7
8. Які цінності ви вважаєте найважливішими у вашій діяльності?	чесність і справедливість	32,4
	творчість і інновації	18,3
	відповідальність і дисципліна	29,4
	співпраця і підтримка	19,9